Zbigniew Brzezinski
TRIADA GEOSTRATEGICĂ
Coperta de: CONSUELA SCARLAT Lector: DIMISIANU GEORGETA
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BRZEZINSKI, ZBIGNIEW
Triada geostrategică / Zbigniew Brzezinski.
— Bucureşti:
Historia, 2006
ISBN (10) 973 – 87922 – 1 – 5; ISBN (13) 978 – 973 – 87922 – 1-0
94 (73 + 100)

Piaţa Presei nr. 1, corp, cam.360, el. 3, sector 1, BUCUREŞTI-71341 Tel. /fax: 021 3179056 e-mail: editura historia.ro
S.C. TIPOGRUP PRESS S. A.
Tel/fax: 021 – 3179056 0238 – 717358 e-mail: tipogruphistoria.ro

ZBIGNIEW BRZEZINSKI

TRIADA GEOSTRATEGICĂ

Convieţuirea cu China, Europa şi Rusia

Cuvânt înainte de JOHN J. HAMRE

Traducere din limba engleză de SANDA-ILEANA RACOVICEANU

Editura HISTORIA
Bucureşti • 2006

Centrul de Studii Strategice şi Internaţionale (*CSIS*), înfiinţat în 1962, este o instituţie privată, exceptată de taxe şi care se concentrează asupra problemelor politice publice internaţionale. Cercetarea sa este nonpartizană şi non-secretă.

CSIS este consacrat analizei politice şi impactului. El caută să informeze şi să înfăţişeze deciziile politice selectate din sectorul guvernamental şi privat pentru a

face faţă dificilelor provocări globale tot mai complexe cu care liderii se vor confrunta în acest nou secol. El realizează această sarcină în patru feluri: printr-o analiză strategică anticipativă şi interdisciplinară, prin determinarea celor care fac politica şi altor medii de influenţă să evalueze problemele de interes major, prin construirea structurilor necesare acţiunii politice; şi prin crearea de lideri.

CSIS nu adoptă poziţii de politică publică specifice. În consecinţă, toate opiniile, poziţiile şi concluziile exprimate în această publicaţie trebuie înţelese ca aparţinând, în exclusivitate, autorilor.

Publică cărţi de actualitate care prezintă cercetarea curentă a Centrului de Studii Strategice şi Internaţionale şi analize de interes pentru comunităţile academice, de afaceri, guvernamentale şi politice. Manager editor: Roberta L. Howard.

The CSIS Press

Center for Strategic an International Studies 1800 K Street, N.W., Washington, D.C. 20006

Telephone: (202) 887 – 0200

Fax (202) 775 – 3199

E-mail: booksesis.org

Web site: http://www.csis.org/

ISBN 978 – 973 – 87922 – 1-0

ISBN 973 – 87922 – 1 – 5

TABLA DE MATERII

Cuvânt înainte

CUM ÎŞI POT DEFINI STATELE UNITE ANGAJAMENTUL LOR INTERNAŢIONAL cu restul lumii? La peste o decadă de la prăbuşirea bruscă a Uniunii

Sovietice şi la peste o decadă de la renunţarea la sistemele politice totalitare şi la politicile economice de stat în ţările în curs de dezvoltare importante, este mai evaziv ca oricând un consens naţional asupra modului în care Statele Unite ca „hiper putere” trebuie să conducă lumea.

Cum putem noi să explicăm ironia că Statele Unite, în momentul incontestabilei preponderenţe geostrategice nu au o bază comprehensivă de angajare a restului lumii?

Sunt mai multe motive. Mai întâi, o mare parte din dezbaterea publică cu privire la angajarea americană internaţională este exprimată în termeni convenţionali care pot satisface interesele politice înrădăcinate, care care fac prea puţin pentru poziţionarea Statelor Unite de a reuşi într-un mediu global dinamic. În perioada posterioară Războiului Rece, problemele critice au devenit tot mai complexe. Noi provocări s-au supraimpus asupra problemelor tradiţionale. O constelaţie de forţe globale reclamă prerogative de suveranitate de lungă durată şi posibilităţi de rezolvare a chestiunii respective. Toate acestea se confruntă cu situaţia existentă.

În al doilea rând, lipsa unui consens larg a prilejuit o mai mare oportunitate grupurilor de interes special ca să-şi impună priorităţile în procesul de stabilire a politicilor. A rezultat un proces centrifugal care intervine în capacitatea liderilor de a formula şi îndeplini politici consistente şi echilibrate.

În al treilea rând, în contextul prezent al circulaţiei rapide a informaţiilor, liderii politici se confruntă cu luarea de decizii complicate, bazate pe o multitudine de factori, în condiţii de timp mai scurte ca oricând. „Efectul CNN” face crizele din întreaga lume să fie imediat relevante pentru liderii politici care în trecut nu ar fi fost afectaţi de evoluţiile respective. Presiunea pentru formularea şi declaraţiile politice imediate a crescut de neimaginat. Ca urmare, liderii au mai puţin timp să chibzuiască atent asupra problemelor pe termen mai lung, să se consulte cu cunoscători ai problemelor respective şi să studieze

abordările care, în esenţă, sunt de mai mult timp integrate.

În al patrulea rând, fenomenul organizatoric de „stovepipe"[1] *de jurisdicţii specializate, competenţe şi interese din guvernul SUA (precum şi al altor guverne) dă naştere la analize de dezvoltare tot mai segmentate în întreaga lume. Generează, de asemenea, lupte teritoriale şi blocaje, rivalităţi prelungite şi stagnări şi lipsă de perseverenţă în urmărirea scopului. Constrângerile create de aceste rigidităţi organizatorice afectează, fireşte, gradul de securitate naţională tradiţională şi problemele de politică externă cu care se confruntă Statele Unite. Ele sunt însă mai pronunţate când se intersectează cu problemele globale cum ar fi globalizarea, proliferarea armelor de distrugere în masă, HIV/AIDS*[2] *şi cu mişcarea de trecerea frontierei ale altor boli infecţioase şi ale altor fenomene similare.*

În al cincilea rând şi ultimul, dezbaterea atât în comunitatea politică publică cât şi în mediul academic, asupra modului în care să se poziţioneze Statele Unite faţă de restul lumii, n-a mai fost productivă. În ciuda eforturilor intense de a identifica paradigmele angajării SUA, într-un cadru strategic mai larg, n-a rezultat nicio teorie atotcuprinzătoare, nicio strategie amplă, n-a reuşit să atragă consensul politic şi nicio abordare n-a favorizat dobândirea priorităţii sistematice a intereselor şi obiectivelor americane.

Toate aceste cinci elemente împreună au limitat capacitatea liderilor de a gândi în termeni „strategici" – de a stabili relaţii cu statele importante, într-un mod comprehensiv, de a cântări atât efectele primare cât şi cele derivate ale politicilor propuse, de a stabili relaţiile de interese într-un cadru de timp pe termen lung şi de a dezvolta o abordare integrată asupra modului în care

Washingtonul poate şi trebuie să-şi definească

---

1 Țeava cu diametrul mare, din oțel, folosită ca horn de sobă sau ca să conecteze o sobă cu un horn, burlan (n.tr.).

2 SIDA.

relaţiile sale cu lumea. Provocarea este clară: liderii americani trebuie să cântărească toate dimensiunile relaţiilor complexe, să stabilească priorităţile celor mai complexe şi uneori celor mai competitive obiective şi să creeze o strategie prin care aceste priorităţi să poată fi realizate

Din aceste motive, introspecţia geopolitică unică a lui Zbigniew Brzezinski este deosebit de valoroasă. În decursul carierei sale remarcabile, în arena guvernamentală şi politică, Dr. Brzezinski s-a distins, el însuşi, în mod consistent ca un gânditor cu adevărat strategic prin faptul că şi-a bazat analiza pe înţelegerea istorică, explorând modul în care relaţiile dintre ţări pot şi trebuie să fie calibrate cu alte feluri de relaţii, avansând concluzii care sunt globale ca scop şi concentrându-se asupra dezvoltărilor şi trendurilor pe termen mai lung. În plus, el a atacat, în mod consistent, formulările discutabile şi gândirea convenţională care au caracterizat dezbaterea publică asupra unora din marile probleme ale timpurilor noastre.

Analiza Dr. Brzezinski este mărturia faptului că şi în mediul decizional actual este posibil să se formuleze şi să se urmărească o strategie bazată pe o abordare interdisciplinară şi de perspectivă.

Această monografie prezintă a astfel de abordare. Punctul conceptual de reprezentare pentru analiza care urmează este acela că succesul angajării internaţionale a SUA la începutul secolului XXI va fi în mare măsură condiţionat de relaţiile Statele Unite cu Eurasia – arena centrală a afacerilor lumii – şi în particular cu China, Japonia, Rusia şi Europa. Pe scurt, Dr. Brzezinski afirmă că Statele Unite au nevoie de o strategie transcontinental bine definită ca să acţioneze eficient în secolul XXI Mai precis, el arată spre două „triunghiuri eurasiene „pe care Washingtonul trebuie să le dezvolte ca o structură organizatorică pentru angajarea sa viitoare: primul între Statele Unite şi Uniunea Europeană şi Rusia şi al doilea

între Statele Unite şi Japonia şi China.

Această monografie poziţionează concepţia Dr. Brzezinski pe considerentele care trebuie să susţină fiecare din aceste triunghiuri de putere. Din motive evidente fiecare din aceste relaţii implică criterii separate şi independente. Dar au în comun şi o caracteristică importantă: din cele două ţări, din fiecare triunghi, altele decât Statele Unite, doar una recunoaşte însemnătatea sa în stabilitatea internaţională. În triunghiul Statele Unite – Japonia – China, Tokio, în mod evident, urmăreşte politici regionale şi internaţionale care reflectă un interes pentru securitate. Totuşi Beijingul continuă să favorizeze mai mult sau mai puţin alternările drastice din sistemul geopolitic. Acelaşi lucru se aplică şi Rusiei în contextul triunghiului Statele Unite – Uniunea Europeană – Rusia. Uniunea Europeană, dimpotrivă, serveşte împreună cu Statele Unite ca axă a stabilităţii globale. Semnificativ, de asemenea, după cum observă Dr. Brzezinski, este contrastul important între cele două ţări, din respectivele triunghiuri, care sunt

*„Non stake" * Progresul economic al Beijingului sugerează un set diferit de priorităţi decât provocările extraordinare care se întind de la economie până la sănătate şi demografie, cu care este confruntată Moscova.*

În tratarea cu atenţie a acestor seturi diferite de relaţii provocarea pentru Washington este de a crea o viziune extinsă a intereselor sale şi a rolului din Eurasia. Aceasta implică, desigur, elaborarea unei strategii îndreptată spre exterior în relaţiile cu aliaţii noştri din Europa şi Japonia. În acest context un număr de probleme politice neclare: extinderea NATO, integrarea europeană, dezvoltarea unei capacităţi de apărare autonomă, echilibrul dintre Washington, Tokio şi Beijing, relaţiile încordate, probabil că vor testa din plin relaţiile tradiţionale, politice, economice şi de securitate. O concepţie mai extinsă implică, de asemenea, strategii diferenţiate şi detaliate pentru a trata cu Rusia şi China.

Ceea ce face analiza Dr. Brzezinski atât de importantă este planul conceptual cuprinzător pe care el îl oferă pentru tratarea acestor probleme. Cu aceste încercări, el a conceput o strategie pentru fundamentarea politicii externe a SUA – a relaţiilor noastre cu Eurasia, având în vedere intrarea noastră în mileniu. Făcând aceasta, el şi-a adus o contribuţie semnificativă într-o

Nealiniate (n.tr.).

perioadă semnificativă şi CSIS este bucuros şi mândru să poată publica acest volum.

Cele trei capitole care alcătuiesc acest volum au fost mai întâi publicate în articole succesive în National Interest *şi noi mulţumim editorului Owen Harries, care este, de asemenea, senior asociat la CSIS, de a ne permite să încorporăm aceste articole separate într-un singur volum.*

John J. Hamre

Preşedinte şi CEO, CSIS

Ianuarie 2001

Capitolul unu

Convieţuirea cu China

Politicile eurasiene au înlocuit politicile europene în ce priveşte arena centrală a afacerilor mondiale. De vreme ce războaiele europene au devenit, în mod evident, ameninţătoare pentru America n-a mai fost altă alegere pentru America decât să se introducă în politicile europene pentru a preveni izbucnirea de noi conflicte sau apariţia unei hegemonii europene ostile. Astfel, angajarea Americii în afacerile mondiale a fost grăbită în decursul secolului XX, datorită politicilor europene. În prezent, interacţiunea mai multor puteri eurasiene a devenit critică pentru stabilitatea globală. În acest sens, politica Americii trebuie să fie transcontinentală în configuraţia ei cu relaţii eurasiene bilaterale specifice, constituind o entitate strategică coerentă.

În acest context eurasian mai larg, trebuie stabilite relaţiile SUA-China şi importanţa lor trebuie să fie corect

evaluată. Relaţia cu China trebuie să fie cea de a patra din cele mai importante relaţii ale Washingtonului, împreună cu Europa, Japonia şi Rusia. Relaţia SUA-China este atât importantă cât şi catalitică, în afară de însemnătatea ei bilaterală intrinsecă. Spre deosebire de unele relaţii bilaterale majore care sunt fie, în mod deosebit, benefice sau ameninţătoare doar pentru părţile direct implicate (de exemplu America şi Mexic), relaţiile SUA-China au un impact important asupra securităţii şi politicilor altor state şi pot afecta echilibrul general al puterii în Eurasia.

Mai precis, pacea din Asia de Nord-Est şi de Sud-Est rămâne dependentă, într-un grad important, de starea relaţiilor dintre SUA şi China. Aceste relaţii au totodată şi imense implicaţii pentru relaţiile SUA-Japonia şi definirea rolului politic şi militar, bun sau rău, al Japoniei în Asia. În cele din urmă, dar nu mai puţin important, orientarea Chinei este probabil de natură să influenţeze într-o anumită măsură Rusia care se gândeşte că, în fapt, interesele ei naţionale ar fi mai bine servite de o mai strânsă legătură cu Europa Atlantică; sau dacă, în schimb, este tentată de vreun anume fel de alianţă cu o China antiamericană.

Pentru China, ar fi neîntârziat de adăugat că relaţiile SUA-China sunt de o importanţă capitală împreună cu relaţiile ei cu Japonia şi Rusia şi cu India. De fapt, pentru China, legătura Beijing-Washington este, indiscutabil, cea mai importantă din cele patru. Este primordială pentru dezvoltarea viitoare şi bunăstarea Chinei. O rupere a relaţiilor ar duce la un declin dramatic al accesului Chinei la capitalul străin şi la tehnologia străină. Liderii chinezi trebuie să ţină seama, cu multă grijă, de acea realitate, în mod esenţial, decisivă, ori de câte ori sunt tentaţi să urmeze o politică mai agresivă pusă pe seama problemelor naţionale (cum ar fi Taiwanul) sau a unor aspiraţii globale mai ambiţioase (cum ar fi strădania de a înlocui „hegemonia” americană cu „multipolaritatea”).

În esenţă, în ecuaţia complexă americano-chineză,

Beijingul trebuie să fie prudent ca nu cumva ambiţiile sale mai mari să vină în contradicţie cu interesele lui imediate, iar Washingtonul trebuie să fie atent ca nu cumva interesele sale eurasiene strategice să fie periclitate de paşii săi tactici greşiţi în manevrarea Chinei.

PENTRU CLARITATE ISTORICĂ

Ca atare, Statele Unite, în definirea politicii sale cu China, pe termen lung şi răspunzând dilemelor politice mai urgente, trebuie să aibă o concepţie mai limpede formulată cu privire la ce reprezintă China şi ce nu. Din păcate, există în America o imensă confuzie în această problemă. Scrierile aşa-zise informate cu privire la China, au adeseori tendinţa de a fi derutante, uneori mergând chiar până la extreme isterice. Drept rezultat, imaginea unei Chine nocive ca o inevitabilă mare putere antiamericană a anilor ’2020 concurează în discursul public american cu imaginile unei Chine benigne transformată de investitorii SUA într-un imens Hong Kong. În momentul de faţă nu există un consens realist, nici în rândurile opiniei publice şi nici în Congres, referitor la China.

În ultimii ani şi poziţia guvernului SUA s-a caracterizat prin inconsecvenţă. Este, din nefericire, cazul administraţiei Clinton care s-a făcut vinovată de „ezitare şi schimbări de atitudine cu privire la China”, deseori ca răspuns la presiunea populară şi a celor din Congres, a însuşi preşedintelui care nu a fost „dispus să protejeze relaţiile SUA-China de amestecul Congresului” şi a „unora din Congres care ar distruge relaţiile dacă li se oferă prilejul să o facă” 1. Proasta conducere prezidenţială de la sfârşitul primăverii anului 1999 a negocierilor cu chinezii de către Organizaţia Mondială a Comerţului (WTC) şi tendinţa persistentă a Congresului de a impresiona opinia publică în legătură cu problema Chinei, validează această acuzaţie.

În plus, percepţia publică a Chinei tinde să fie definită de simboluri spectaculare care, chipurile, condensează esenţa Chinei de astăzi şi de mâine. Astfel,

pentru mulţi americani Piaţa Tiananmen şi Tibetul au ajuns să reflecte realitatea actuală a trăiniciei opresiunii comuniste şi a intensificării şovinismului naţional. Pentru alţii, „miracolul” economiei chineze, teatralizat prin zgârie-norii din Shanghai şi prin deschiderea către restul lumii, cu ajutorul Internetului, a pieţii libere, în creştere, a Chinei, turismul şi investiţiile străine simbolizează o naţiune în transformare care în mod progresiv se dezbară de poleiala sa comunistă. Care este deci China adevărată şi cu care Chină va intra în conflict sau va coabita America în anii următori?

Digerând mult din literatura disponibilă cu privire la perspectivele politice, economice şi militare ale Chinei şi ocupându-mă de chinezi aproape un sfert de secol, cred că punctul de plecare pentru un răspuns trebuie să fie recunoaşterea unei realităţi evidente dar fundamentale: China este prea mare pentru a fi ignorată, prea veche ca să nu fie respectată, prea slabă ca să nu fie tratată cu înţelegere şi prea ambiţioasă pentru a avea deplină încredere în ea.

O importantă şi veche civilizaţie – care cuprinde 20 la sută din populaţia lumii organizată într-o continuitate istorică unică ca un singur stat – naţiune condusă simultan de un exacerbat sentiment de nedreptate naţională (care în multe cazuri este reală) şi umilinţe, în ultimele două secole, dar, de asemenea, şi de o tot mai mare şi chiar arogantă încredere în sine, China este deja un jucător major regional, deşi nu suficient de puternică ca să conteste, în prezent, fie primordialitatea globală a Americii sau chiar preponderenţa sa în regiunea Extrem Orientului.

Puterea militară a Chinei, atât în prezent cât probabil şi în următoarea decadă, nu va putea constitui o ameninţare serioasă pentru Statele Unite, decât dacă liderii Chinei vor opta pentru o sinucidere naţională2. Forţa nucleară chineză are, în special, o capacitate de descurajare. Structura militară chineză a fost solidă dar nici masivă, nici rapidă şi nici foarte impresionantă din

punct de vedere tehnologic. Este, totuşi, adevărat că este capabilă China să impună Americii costuri inacceptabile în eventualitatea că un conflict local în Extremul Orient ar pune în joc interese chineze vitale, dar numai unele periferice americane. În acest sens, forţa militară chineză este deja semnificativă regional şi în creştere.

Nu este mai puţin adevărat că, spre deosebire de fosta Uniune Sovietică, Republica Populară Chineză (RPC) nu este în stare să constituie o provocare ideologică universală pentru Statele Unite, mai ales că sistemul ei comunist evoluează tot mai mult spre stat naţionalist oligarhic cu un interes internaţional inerent mai limitat. Este demn de notat: China nu este implicată în niciun fel de activităţi revoluţionare internaţionale, în timp ce controversatele sale exporturi de arme sunt făcute din interese de stat comerciale sau bilaterale. (Ca atare, ele nu sunt foarte diferite de acela al Franţei sau Israelului, acesta din urmă exportând, de fapt, tehnologie de armament în China).

De altfel, în ultimul timp, manifestarea pe plan internaţional a Chinei a fost relativ restrânsă. China nu şi-a exercitat dreptul de veto ca să oprească acţiunile militare nasancţionate împotriva Israelului şi Kuweitului şi nici n-a blocat aprobarea Consiliului de Securitate a protectoratului internaţional în Kosovo. Ea a aprobat desfăşurarea forţelor Naţiunilor Unite de menţinere a păcii în Timorul de Est şi spre deosebire de India în cazul Goa, sau al Indoneziei când a luat Timorul de Est, ea a redobândit Hong Kongul şi mai recent Macao. De asemenea, China a acţionat responsabil în timpul crizei financiare din 1998, fapt pentru care a fost internaţional aplaudată. În ultimul rând, dar nu mai puţin important, eforturile sale actuale de a dobândi dreptul de membru în Organizaţia Mondială a Comerţului, indiferent de meritele sau lipsurile poziţiei de negociere a Chinei, semnalează interesul tot mai mare al Republicii Populare Chineze pentru cooperarea globală multinaţională.

Contradicţii interne 9

Imaginea devine mai alambicată când scena internă a Chinei este examinată cu amănunţime şi când sunt luate în calcul concepţiile actuale ale Chinei în legătură cu Statele Unite. China este, fundamental, o problemă deschisă. Revoluţia ei comunistă şi-a pierdut forţa. Reforma postcomunistă a fost parţial reuşită mai ales la nivel urban-industrial-comercial, dar acest lucru a necesitat compromisuri şi concesii doctrinare majore. Rezultatul este că sistemul chinez este un hibrid cu reziduuri puternice de dogmatism comunist în sectoarele industriale şi în birocraţia de stat, coexistând cu greu cu antreprenoriatul capitalist dinamic determinat de investiţia străină. Orientarea sistemică viitoare a Chinei urmează, astfel, să fie totuşi pe deplin definită, dar este deja evident că este inerent contradictorie coabitarea, în cadrul ei, a comunismului şi comercialismului.

Traiectoriile schimbării economice a Chinei şi a evoluţiei sale politice sunt, ca atare, diferite. Într-un anume fel, distanţa dintre ele va deveni prea mare ca să reziste. Va trebui, atunci, să se facă ceva. În plus, elita politică existentă – nici ea prea tânără – va fi în curând înlocuită de o generaţie care n-a ajuns la maturitate politică nici în timpul Marelui Salt înainte şi nici în timpul Revoluţiei Culturale, ambele fiind simptome de exuberanţă doctrinară comunistă. Elita politică ce a rezultat şi care s-a maturizat în timpul revoluţiei pragmatice a lui Deng Xiaoping în economia chineză şi de atunci încoace, poate fi mai mult înclinată să corecteze traiectoria politică a evoluţiei Chinei aducând-o mai aproape de traiectoria economică.

Este, astfel, probabil, ca problema drepturilor omului să devină mai acută de vreme ce regimul politic caută într-un fel sau altul să închidă breşe dintre el şi contextul socio-economic în evoluţie. Constrângerile în libertatea politică personală, refuzul libertăţii religioase şi oprimarea minorităţilor – mai notabile în Tibet – nu pot fi susţinute în

stabilirea pluralismului economic şi social în dezvoltare. Eforturile recente de a suprima mişcarea Falun Gong dovedesc vulnerabilitatea simţului politic şi ideologic al regimului. Ca atare, problema libertăţii este pe cale de a deveni mai critică şi mai dificil de rezolvat pentru regimul existent. Fără îndoială că este aproape sigur de prevăzut că în viitorul apropiat – probabil în decada următoare – China va trece printr-o serioasă criză politică.

În orice caz, indiferent de perspectivele sale politice, China nu va deveni o putere globală în viitorul previzibil. Dacă termenul ar avea un sens real, el ar trebui să implice superioritatea de avangardă a unei adevărate capacităţi militare globale, o semnificativă influenţă economică şi financiară internaţională, o poziţie tehnologică distinctă şi un mod de viaţă social atractiv – toate acestea trebuie să se combine pentru a crea un larg impact politic. Chiar şi în cele mai improbabile circumstanţe ale continuării creşterii economice rapide, China nu va fi cap de listă în niciunul din aceste domenii timp de multe decade de acum înainte. În plus, înapoierea sa şi infrastructura socială slăbită, combinate cu sărăcia per capita şi enorma sa populaţie, reprezintă un mare obstacol.

Trebuie notat aici că unii din alarmiştii zilelor noastre, care consideră ca inevitabilă devenirea Chinei o putere dominantă a lumii, reprezintă o reminiscenţă a istoriei, de mai înainte, referitoare la presupusa ascendenţă predestinată a Japoniei la statutul de superputere. Acea isterie a fost în mod similar condusă de proiecţiile mecanice ale procentelor de creştere economică, fără a ţine seama de alte considerente complexe sau situaţii neaşteptate. Cumpărarea de către japonezi a Rockefeller Piaza a devenit, într-un fel, simbolul paranoic, o vedere uni-dimensională a viitorului Japoniei.

Oricum ar fi, scena internă vagă a Chinei este foarte probabil să intensifice o atitudine inerent ambivalenţă şi ocazional potrivnică Statelor Unite. Deşi liderii chinezi recunosc că au nevoie de o relaţie stabilă şi chiar

cooperantă cu Statele Unite dacă ţara lor va continua să se dezvolte, China nu mai este partenerul strategic al Americii împotriva unei ameninţătoare Uniuni Sovietice. Aceasta s-a întâmplat după breşa cu Shanghai din 1972 şi mai ales după normalizarea relaţiilor, în 1980, care a transformat în mod dramatic relaţiile de adversitate, de trei decade, într-o decadă de cooperare strategică3. În prezent, cu dispariţia Uniunii Sovietice, China nu mai este nici adversarul Americii şi nici partenerul ei strategic4. Ea ar putea deveni un opozant în măsura în care, chiar China ar alege aşa sau dacă America i-ar da prilejul.

Accentuarea negativismului în prezent, politica chineză faţă de Statele Unite este o combinaţie de cooperare funcţională în zonele de interes specific şi o definire adversă a rolului Americii în lume5. Aceasta din urmă a dat naştere unor iniţiative diplomatice destinate să submineze conlucrarea globală a Statelor Unite. Politica chineză faţă de Rusia este în mod ostentativ prietenoasă la nivelul retoric, cu referiri frecvente la un „parteneriat strategic”. Acesta este şi cazul (poate nu surprinzător) cu relaţiile chino-franceze, ambele părţi proclamând (ca de exemplu, în timpul summit-ului de la Paris din octombrie 1999 dintre preşedinţii Chirac şi Jiang) ardenta lor fidelitate faţă de conceptul „multipolarităţii globale” – nu o foarte subtilă critică la adresa detestabilei „hegemonii” americane.

Fără îndoială, cuvântul „hegemonie” a devenit termenul preferat al Chinei în definirea rolului actual al Americii în lume. Declaraţiile publice chineze şi ziarele de specialitate, care se ocupă de problemele internaţionale, în mod frecvent denunţă Statele Unite ca fiind o putere perfidă, dominantă şi intervenţionistă, contând tot mai mult pe folosirea forţei şi fiind virtual tentată să intervină chiar şi în problemele interne ale Chinei.

Acţiunea NATO în Kosovo a dat naştere, mai ales, unor masive revărsări de declaraţii chineze că America a adoptat conceptul de intervenţionism în dauna respectului

pentru suveranitate naţională tradiţională, cu primejdioase implicaţii pentru China. Aşa după cum s-a exprimat un alarmat expert chinez:

„Să presupunem că o turbulenţă internă împotriva Partidului Comunist sau împotriva guvernului izbucneşte în China, care nu poate fi rapid pusă sub control, şi că, în acelaşi timp, comunitatea internaţională se alătură curentului antichinez. În acest caz, hegemoniştii (poate împreună cu ţările aliate lor) ar putea lansa o invazie militară în China” 6.

Cele de mai sus nu sunt o aserţiune extremă şi niciuna izolată. Asemenea alegaţii au fost însoţite de temerea sporită că Statele Unite îşi accelerează şi-şi intensifică eforturile de a constitui o coaliţie „care să fie un mic NATO al Asiei de Est” 7. Discuţiile americane, japoneze şi sud-coreene asupra unei posibile colaborări împotriva atacurilor cu rachete au intensificat aceste suspiciuni ale Chinei. Ocazional, speculaţiile din presa americană şi taiwaneză conform cărora Taiwanul ar putea fi inclus într-un astfel de efort colectiv i-au iritat, de asemenea, pe chinezi care consideră acest lucru o dovadă în plus că Statele Unite sunt tot mai mult înclinate să facă o separare, în fapt, a Taiwanului de China.

Poate că cel mai elocvent exemplu al înclinaţiei Chinei de a accentua dimensiunile negative ale relaţiilor SUA-China este încercarea de a asigura o mai profundă raţionalizare intelectuală sau culturală pentru antagonismul care pare a se accentua. Cotidianul *Ta Kung Pao* din Hong Kong, deţinut de chinezi, a publicat în septembrie 1999 un editorial important intitulat „Cu privire la rădăcinile culturale ale conflictului chino-american” avansând teza potrivit căreia „conflictul dintre civilizaţiile chineză şi americană se află la un nivel mai adânc, între modurile de viaţă seculare şi sacre”. Este surprinzător pentru un regim declarat comunist că tocmai China este cea care reprezintă modelul: „Civilizaţia chineză a pus accentul întotdeauna pe o integrare a omului

în paradis”. Această identitate se spune că contrastează puternic cu „modul de comportament hedonist şi consumatorist care decurge din civilizaţia americană”, făcându-i pe americani „să se uite de sus la civilizaţia orientală, socotind-o înapoiată şi ignorantă”. Concluzia politică ce se desprinde din cele de mai sus a fost directă: „În relaţiile China-Statele Unite, va fi absolut imposibil să se rezolve, permanent, conflictele de concepţii politice în probleme ca drepturile omului, democraţie şi libertate” 8.

Putem fi siguri că opiniile de mai sus sunt parţial instrumentale, pentru că ele sunt totodată destinate să servească eforturile chineze actuale de a pune America în defensivă ideologică. Ele nu definesc pentru Beijing caracterul general al relaţiilor SUA-China. Întrucât China caută să reducă anvergura preponderenţei americane globale (şi ca urmare influenţa ei asupra Chinei), este nevoie de un fel de legitimare doctrinară pentru antagonismul controlat; China vrea totuşi să reţină pentru ea, din motive evidente de interese interne, beneficiile vitale ale colaborării cu America. Echilibrul dintre cele două nu este uşor de menţinut, mai ales datorită faptului că liderii comunişti ai Chinei n-au găsit un înlocuitor eficient pentru anterioara lor concepţie marxistă despre lume. Realitatea esenţială impune o reţinere severă din partea înclinaţiilor chineze antiamericane.

Rezultă că legăturile militare SUA-China se păstrează, cele economice se dezvoltă, iar relaţiile politice se menţin relativ convenabile chiar în timp ce „multipolaritatea” este proslăvită şi „hegemonia” condamnată în declaraţii comune cu Moscova, Paris şi cine s-ar mai alătura. Rezultatul este un amalgam confuz, ce implică terminologie comunistă şi sentimente chineze naţionaliste. Acest mişmaș reflectă poziţia ambivalenţă în care conducerea chineză se află atât în ţară cât şi în afară, datorită ambiguităţilor nerezolvate ale politicii chineze interne şi externe.

Fără îndoială, liderii chinezi, în general, inteligenţi şi

pragmatici, percep această ambiguitate inerentă. Ei trebuie să-şi dea seama că Parisul, retoric alături, nu se va alătura unei coaliţii fanteziste antiamericane, Beijing-Moscova-Paris. Ei trebuie să ştie că Rusia nu are mult de oferit Chinei, cu excepţia, poate, a vreunui echipament militar, nu foarte avansat din punct de vedere tehnologic, în fine, ei trebuie să înţeleagă – iar comportamentul lor arată că o fac – că în această conjunctură istorică, relaţiile cu Statele Unite sunt fundamentale pentru viitorul Chinei.

Cele de mai sus duc spre o altă observaţie, China astăzi, în raport cu sistemul internaţional mai lărgit, nu este nici Japonia militaristă din anii 1930 şi nici Uniunea Sovietică ameninţătoare ideologic şi strategic din anii 1950 – 1970. Deşi toate analogiile, prin definiţie, induc în eroare parţial, există totuşi unele paralelisme importante între situaţia actuală din China şi Germania imperială aproximativ din 1890. În acel timp, politica Germaniei era în creştere, iar Germania însăşi era o putere în evoluţie. Ca şi China de astăzi ambiţiile Germaniei erau conduse de un resentiment faţă de percepţia unei lipse de recunoaştere şi respect (în cazul Germaniei, mai ales din partea unui Imperiu Britanic arogant şi, în cazul Chinei de astăzi, din partea unei Americi arogante), cu temerea de limitare printr-o coaliţie restrictivă şi tot mai antagonistă, cu ambiţii naţionaliste tot mai mari din partea

TRIADA GEOSTRATEGICĂ populaţiei tinere preponderente şi cu dorinţa, ca atare, de a grăbi o rearanjare semnificativă în ierarhia socială globală.

Nu se poate şti niciodată cu certitudine dacă războiul european din 1914, un sfert de secol mai târziu, n-ar fi putut fi evitat printr-o politică mai înţeleaptă în anii 1890. La fel, nu poţi fi sigur în ce direcţie se va îndrepta China în următorul sfert de secol. Totuşi, deja în acest stadiu ar trebui să se ştie bine ce perspectivă să fie evitată. Pentru America, acest lucru necesită o strategie limpede în problema sensibilă a Taiwanului şi chiar mai mult decât atât, în sarcina pe termen lung a poziţionării Chinei într-un

echilibru eurasian mai larg şi mai stabil.

CE ESTE ŞI CE NU ESTE CHINA: UN DECALOG

1. China nu este niciun adversar internaţional şi niciun partener al Statelor Unite, deşi este ostilă faţă de percepţia „hegemoniei" Statelor Unite.

2. China nu va fi o putere globală, deşi este o putere regională capabilă de a-şi susţine interesele naţionale.

3. China nu constituie o ameninţare directă la securitatea Statelor Unite.

4. China nu constituie o provocare ideologică globală pentru Statele Unite.

5. China nu este un destabilizator regional şi se comportă, de fapt, în mod internaţional într-o manieră relativ responsabilă.

6. China nu este din punct de vedere politic nici totalitaristă şi nici democratică ci o dictatură oligarhic-birocratică.

7. China nu se comportă în conformitate cu standardele universale ale drepturilor omului şi ale toleranţei faţă de minorităţi în locuri ca Tibet sau Xinjiang.

8. China evoluează economic într-o direcţie dorită.

9. China probabil că nu va evita grevele, tensiunile politice interne pentru că este un oximoron comunismul comercial.

10. China nu are o viziune clară asupra evoluţiei sale politice sau asupra rolului său internaţional.

PENTRU PROPORŢIONALITATE STRATEGICĂ

Problema Taiwanului

Pentru America, Taiwanul este o problemă, China este provocarea. Taiwanul complică relaţiile SUA-China, dar relaţiile SUA-China sunt cele care, în mare măsură, vor determina gradul de stabilitate sau instabilitate în Extremul Orient şi în mod mai general în Eurasia. După cum se presupune, felul în care este tratată problema Taiwanului va influenţa – şi în unele circumstanţe ar putea chiar determina – evoluţia relaţiilor SUA-China. Însă, cu excepţia impactului său asupra acestor relaţii, statutul

Taiwanului în sine, nu constituie o preocupare internaţională.

Este, totuşi, important de avut în vedere atât istoria cât şi strategia când tratăm problema sensibilă şi volatilă a relaţiei Taiwanului cu continentul. Această problemă este o moştenire directă a războiului civil din China. Este totodată o moştenire nerezolvată, pentru că existenţa separată a Taiwanului reaminteşte că nicio parte implicată în războiul civil nu a reuşit să o elimine, în totalitate, pe cealaltă. Deşi o parte a câştigat prin dobândirea controlului asupra teritoriului şi astfel asupra marii majorităţi a populaţiei chineze, partea care a pierdut s-a menţinut nu doar ca entitate politică, ci şi ca o potenţială alternativă politică, chiar dacă este izolată pe *o* insulă relativ mică, locuită doar de 2 la sută din populaţia chineză.

Că Taiwanul a reuşit să-şi păstreze independenţa faţă de partea care a ieşit victorioasă din războiul civil chinez, s-a datorat, în principal, Statelor Unite, deşi America a continuat să fie, indirect, implicată în război chiar şi după terminarea lui pe continent în 1949. Ea a protejat şi a susţinut Taiwanul. Ciocnirile militare ocazionale din Strâmtoarea Taiwan s-au întâmplat până la încetarea, de facto, a războiului civil în anii 1970, la care s-a ajuns prin convorbirile directe SUA-China iniţiate sub preşedinţia lui Nixon şi oficializate, mai târziu, prin normalizarea relaţiilor SUA-China sub preşedinţia lui Carter9. Aranjamentul care a rezultat a fost absolut productiv pentru că a dat posibilitatea părţii câştigătoare să recunoască, de facto, împărţirea Chinei ca rezultat tranzitoriu al războiului civil, fără acceptarea acestui lucru ca o realitate permanentă de jure.

Această soluţionare sensibilă a fost posibilă datorită acceptării de către ambele părţi a formulei complicate prin care (1) Statele Unite recunosc că în concepţia atât a continentului cât şi a Taiwanului există o singură Chină; (2) Statele Unite au afirmat că acceptă ca problema

reunificării să fie în mod paşnic rezolvată (şi că interesul naţional al Statelor Unite va fi angajat dacă s-ar întâmpla altfel); (3) chinezii au reiterat că reunificarea este o problemă internă chineză, care să fie realizată prin mijloacele pe care China le socoteşte potrivite, deşi şi ei sunt, de asemenea, în favoarea unei rezolvări paşnice.

Odată depăşit acest obstacol urma ca guvernul oficial recunoscut al Chinei să fie cel care să guverneze 98 la sută din poporul chinez. Mai urma ca şi Taiwanul să nu poată fi recunoscut ca un stat „suveran" separat, deşi Statele Unite puteau să menţină cu el legături practice şi funcţionale. Acest fel de legături au fost apoi oficial legiferate de Congresul SUA prin „Taiwan Relations Act" din 1980, care a reglementat relaţiile SUA cu Taiwanul fără a-l defini pe acesta drept stat suveran, în fapt, rezultatul marii tranzacţii a fost păstrarea unităţii formale a Chinei concomitent cu respectarea, practic, a realităţii existente a unui statut separat pentru Tai van. Aranjamentul s-a dovedit benefic, el permiţând totodată dezvoltarea extensivă a legăturilor dintre SUA şi China. Prosperitatea Taiwanului care a rezultat nu mai are nevoie de a fi probată. Ea a fost înfloritoare atât ca un miracol economic cât şi ca un mod democratic de a ăplana tensiunile chino-americane, a continuării vânzării de arme de către SUA şi a proclamării făţişe a rolului SUA în paşnica Strâmtoare Taiwan. Succesul Taiwanului a mai oferit dovada încurajatoare şi năucitoare pentru exemplificarea faptului că democraţia şi cultura chineză sunt compatibile, un exemplu care are implicaţii pe termen lung pentru evoluţia viitoare a Chinei pe continent.

Taiwanul nu numai că a prosperat economic şi a înflorit politic, dar a devenit şi un participant activ şi respectat în diferite organizaţii internaţionale. De exemplu, este membru plin al Aslan Development Bank, al APEC şi al Central American Bank for Economic Integration, şi acum caută să aibă acces la WTO. El menţine legături regulate economice, tehnologice şi

culturale cu peste 140 de state cu care nu are relaţii diplomatice oficiale.

O dovadă şi mai pregnantă a beneficiilor care decurg din normalizarea relaţiilor SUA-China, a fost pacificarea, în fapt, a Strâmtorii Taiwan. În contrast cu contactele sporadice care aveau loc înainte de normalizare, a avut loc după aceea o masivă creştere de capital şi de populaţie care au traversat până acum apa separatoare10. Aceste legături socio-economice, au permis, pe rând, apariţia unui dialog informai, dar serios, între reprezentanţii autorităţilor respective.

Unilateralismul lui Lee

Acest aranjament informal a fost periclitat în cea de a doua jumătate a anului 1999 de redefinirea unilaterală a relaţiilor Taiwanului cu continentul, lansată brusc de autorităţile taiwaneze. Într-un interviu larg mediatizat, preşedintele Taiwanului, Lee Tenghui, a abandonat dintr-odată formula „O singură China", redefinind relaţia Taiwanul de sine stătător[3] ea implicând „relaţii de la stat la stat". Noua formulare avea un sens precis: o singură China era brusc redefinită prin existenţa a două state separate. Mai mult, Lee, într-o declaraţie

TRIADA GEOSTRATEGICĂ ulterioară, a insistat asupra faptului că locuitorii Taiwanului au dobândit „o nouă identitate naţională bazată pe Noua Conştiinţă Taiwaneză" 11.

Iniţiativa lui Lee a fost lansată fără consultări prealabile cu Statele Unite. Ea a fost totuşi imediat urmată de eforturile uriaşe ale suporterilor taiwanezi din Statele Unite, încurajaţi de un lobby bine finanţat de Taiwan, pentru a determina guvernul SUA, prin presiune din partea Congresului, să adopte o poziţie de susţinere a „suveranităţii" taiwaneze. Mai mulţi suporteri ai Taiwanului au lansat şi o campanie publică pretinzând o ameninţare militară, tot mai mare din partea Chinei la adresa Taiwanului şi insistând, mai ales, pe lângă

3 în orig. Taiwan mainland = parte distinctă (n.tr.).

candidaţii prezidenţiali republicani să susţină aşa-numitul „Taiwan Security Enhancement Act”[4] introdus la începutul anului în Congresul SUA. Această lege propusă nu avea alt scop decât să reînvie, de facto, Tratatul Mutual de Apărare cu Republica China din 1955 (abrogat după recunoaşterea de către SUA a Republicii Populare Chineze), cu prevederile lui specifice şi nediscreţionare destinate să restaureze Taiwanul ca un aliat militar al SUA împotriva Chinei.

Ar fi de notat că aceste tactici alarmiste de presiune nu ţineau seama de faptul că Republica Populară Chineză nu are nici în prezent şi, nici în viitorul apropiat, nu va avea capacitatea în aer şi pe mare să efectueze o invazie reuşită de debarcare după o traversare de 120 mile a strâmtorii. Trebuie să ne amintim imensa dificultate a debarcărilor în Normandia din 1944 peste canalul englez mai îngust, în ciuda copleşitoarei supremaţii aeriene şi navale a Aliaţilor precum şi a relativei slăbiri a forţelor germane. Spre deosebire de aceasta, forţele terestre care ar rezista forţelor comuniste debarcate sunt relativ mai bine înarmate şi mai mobile. Tai vanul are şi mijloacele de a contesta eforturile RPC de afirmare a superiorităţii aeriene şi navale în Strâmtoarea Taiwan.

Este, de asemenea, demn de notat că secretarul SUA pentru apărare, într-o apreciere făcută în februarie 1999, a conchis că doar „prin 2005 Armata Populară de Eliberare va avea capacitatea de a ataca Taiwanul prin bombardamente şi rachete care vor degrada facilităţile militare esenţiale şi va deteriora infrastructura economică a insulei” 13. Chiar şi atunci, dobândirea unei asemenea capacităţi nu va însemna că RPC ar putea executa o invazie eficientă. Trebuie, de asemenea, ţinut seama de capacitatea Taiwanului de a plăti eficient cu aceeaşi monedă prin atacarea sau minarea porturilor majore ale Chinei, tăind astfel legăturile comerciale ale Chinei cu întreaga lume.

---

4 Lege pentru Intensificarea Securității Taivanului (n.tr.).

În orice caz, oricare ar fi fost motivele domnului Lee de a ieşi în public cu formula „relaţii de la stat la stat”, n-a existat nicio nevoie de securitate presantă pentru iniţiativa sa unilaterală. De aici întrebarea: pentru ce? întrucât conducerea taiwaneză trebuia să ştie că acest lucru va complica relaţiile SUA-China şi că va genera noi tensiuni în Strâmtoarea Taiwan: trebuie presupus că iniţiativa a fost luată (cel puţin parţial) pe considerentul că orice confruntare militară între SUA-China chiar dacă este provocată de Taiwan, ar acţiona în avantajul politic al Taiwanului.

Pentru Statele Unite, potrivit încuviinţării noii formulări şi promulgări „Taiwan Security Enhancement Act14” ar însemna că Taiwanul ar primi, doar prin constrângere, mână liberă să-şi redefinească statutul aşa după cum doreşte, Statele Unite fiind obligate să apere oricum insula. S-ar merge până la o garanţie necondiţionată de facto din partea SUA de protecţie pentru orice pas provocator pe care l-ar putea face Taiwanul, inclusiv chiar o formulă de despărţire de China, rezultând astfel o repudiere a acţiunilor anterioare ale SUA-China. Este, de asemenea, important de notat că în orice ostilităţi viitoare în Strâmtoarea Taiwan, Statele Unite se vor găsi total izolate internaţional.

Pentru China, legislaţia americană propusă ar indica reangajarea Americii în războiul civil chinez, iar admiterea de către Beijing a formulării „de la stat la stat” ar însemna acceptarea oficială a împărţirii permanente a Chinei. Nu este o alegere acceptabilă pentru Beijing. Ar însemna, de asemenea, că în ochii chinezilor marea negociere cu Statele Unite a fost exploatată de Washington, întâi pentru a consolida Taiwanul şi apoi ca să transforme un Taiwan separatist într-un protectorat permanent al SUA. Niciun lider actual al Chinei n-ar putea accepta un astfel de rezultat şi relaţiile normale dintre Statele Unite şi Republica Populară Chineză ar fi, drept urmare, periclitate.

De aceea, administraţia Clinton a fost pe deplin justificată să respingă noua formulă taiwaneză şi să asigure, din nou, Beijingul că înţelegerile anterioare dintre SUA şi China rămân valabile. (Câtva timp de acum înainte, Washingtonul nu va putea face altceva decât să navigheze atent între riscul inerent de asigurări necondiţionate de securitate a Taiwanului şi obligaţia de a descuraja orice încercare din partea Chinei de a forţa unificarea. Poate că o clarificare suplimentară bilaterală Washington-Beijing cu privire la Taiwan ar putea fi de ajutor dacă ar implica un angajament strict din partea Chinei (exprimat, desigur, ca o decizie chineză unilaterală) de a nu folosi niciodată forţa pentru a dobândi unitatea naţională, concomitent cu un angajament la fel de „independent” din partea SUA de a pune capăt tuturor vânzărilor sale de arme Taiwanului dacă acesta declară formal că s-a separat de China. Totuşi, chiar şi în acest caz, relaţiile SUA-China vor mai rămâne vulnerabile de dezagregare din cauza problemei viitorului Taiwanului, nerezolvată şi permanent sensibilă. Iată de ce este improbabil ca fiecare din părţi să fie doritoare a-şi da reciproc asigurări.

Democraţie: *Condiţie esenţială 9 9 9*

Până la urmă problema Taiwanului va fi determinată, în primul rând, de ceea ce se întâmplă, de fapt, în China. O Chină care nu reuşește să evolueze politic sau care merge greu din punct de vedere social – ca să nu mai vorbim de o Chină care regresează ideologic – nu va atrage Taiwanul. Totodată, nu va intimida Taiwanul pentru că Statele Unite vor continua să aibă un interes naţional real în prevenirea unui conflict în Strâmtoarea Taiwan. Ca atare, Taiwanul va dori şi va trebui să continue a avea un acces măsurat cu prudenţă la mijloacele militare americane pentru autoapărare.

În contrast, o dezvoltare reuşită şi o democratizare progresivă a Chinei poate duce, în cele din urmă, la un aranjament practic cu Taiwanul. Aceasta s-ar putea face prin lărgirea formulei „o ţară, două sisteme” (aplicată în

prezent în Hong Kong) la „o ţară, mai multe sisteme”.

Formula „o ţară, două sisteme” a fost exprimată, cu mare publicitate, de Deng Xiaoping în timpul întâlnirii mele cu el la Beijing în 1984. Ea a fost în mod explicit destinată ca să facă un serviciu Taiwanului. În 1997, în cursul unei vizite în Taiwan, eu am folosit expresia „o ţară, mai multe sisteme”, având în minte – în plus faţă de China – Hong Kong, Macao şi poate eventual Taiwan. Într-un interviu în ziarul londonez *Times* (18 octombrie 1999), preşedintele Jiang, vorbind despre „obiectivele principale ale Chinei *pe la mijlocul secolului următor*” s-a străduit să precizeze că, „Noi în cele din urmă vom rezolva problema Taiwanului şi vom realiza marele ideal al reunificării naţionale prin aderarea la politica de *reunificare paşnică* şi o ţară, două sisteme după întoarcerea cu succes a Hong Kongului şi Macao” (pasajele scrise cu italice [accentuarea mea] indică limpede răbdarea istorică).

În acest stadiu, nu este posibil de a fi mai precis, dar purtătorii de cuvânt taiwanezi sunt, în general, corecţi în a susţine că democratizarea Chinei este practic premisa oricărui angajament care să poată duce spre reunificare (şi să sfârşească prin a o realiza). Ca atare, reala provocare strategică pentru Statele Unite – mai importantă decât problema Taiwanului – ţine de evoluţia Chinei atât în politica sa internă cât mai ales în ideile fixe globale ale elitei conducătoare.

Această evoluţie poate fi, în mod subtil, influenţată din exterior, chiar dacă se va întâmpla o transformare democratică în China datorită presiunilor socio-economice determinate (parţial neintenţionat) de reformele economice, altfel, raţionale ale elitei conducătoare. Efectul lor cumulativ, mai ales din cauza comunicaţiilor moderne din mass media, este inerent incompatibil cu represiunea politică, durabilă. În acest context, cauza drepturilor omului poate şi trebuie să fie, în mod deliberat, susţinută din afară chiar cu preţul unei fricţiuni cu conducătorii Chinei.

Totuşi, China nu este statul clientelar al Americii. Şi nici nu constituie o provocare ideologică globală ca fosta Uniune Sovietică, în care caz a fost util de pus această ţară în defensivă făcând din drepturile omului o problemă majoră. Fără îndoială că o politică de confruntare ideologică, susţinută, cu China este foarte probabil că va întârzia schimbările dorite prin stimularea mai directă a reacţiilor regresive din partea unei elitei tot mai nesigură din punct de vedere politic. Date fiind schimbările care se petrec în China, inclusiv trendul ei, evident spre o mai mare deschidere către lume, promovarea drepturilor omului în ţară poate fi mai eficientă dacă este întreprinsă, în mod deliberat, pe căi ocolite.

De exemplu, programele extensive de a ajuta China să accepte domnia legii sunt menite să aibă un semnificativ impact democratizator. Fără îndoială că experienţa negativă a manifestărilor Rusiei post-sovietice, accentele stridente de democraţie electorală se pot dovedi a fi înşelătoare. Prin contrast, răspândirea instituţionalizată a domniei legii poate crea baze trainice pentru o adevărată democratizare, concomitent cu creşterea perspectivelor pentru o economie de piaţă funcţională. Întrucât elita conducătoare găseşte că aceasta din urmă este în interesul ei, propagarea domniei legii este cu atât mai uşoară din punct de vedere politic şi cu atât mai eficientă pe termen lung.

La fel, dezvoltarea ajutorului funcţional dat oficialilor locali, care în număr tot mai mare sunt candidaţi la alegeri, trebuie să constituie un obiectiv major al unui program inteligent, dar nu strident, în problema drepturilor omului. Cu cât guvernarea locală este mai puternică şi mai democrată, cu atât controalele centrale sunt mai slabe. Totuşi aici, de exemplu, elita politică conducătoare este susceptibilă de a fi atrasă în mod tentant întrucât ea îşi dă seama că o guvernare locală eficientă este necesară pentru reuşita modernizării. Drepturile omului pot fi astfel transformate în propriile

ambiţii interne ale Chinei. Congresul Statelor Unite ar fi de dorit să fie sfătuit să aibă în vedere observaţiile de mai sus, atunci când acordă un sprijin mai mare diferitelor organizaţii nonguvernamentale angajate în ajutorarea Chinei de a dezvolta o veritabilă societate civilă.

Problema Taiwanului este greu de rezolvat, mai ales întrucât o strategie de procedură indirectă nu răspunde nevoilor mai urgente ale poporului tibetan. Ca atare, în această problemă, este inevitabilă o poziţie publică de dezaprobare. Într-o oarecare măsură, guvernul chinez poate conchide că sunt prea mari costurile reputaţiei Chinei şi că o aplicare creativă a formulei „o ţară, mai multe sisteme” ar asigura o soluţie mai constructivă pentru ceea ce reprezintă în mod evident o violare majoră a normelor internaţionale stabilite pentru tratamentul minorităţilor etnice. Convorbiri directe cu Dalai Lama ar reprezenta un pas semnificativ în direcţia corectă iar continuarea sprijinului SUA pentru poporul tibetan este astfel în ordine.

Factorul japonez

Rezolvarea eficientă a acestor probleme delicate este mai probabilă dacă Statele Unite susţin o politică care să sporească în mod progresiv rolul Chinei într-o Asie de Nord Est paşnică şi în echilibrul unei puteri eurasiene stabile. Numai în acest context mai larg poate problema pregnantă a Taiwanului să fie, în final, însuşită. Şi formula unei Chine democrate şi prospere ca fiind „o ţară, mai multe sisteme” să devină realitate. Mai mult decât atât, tot aşa cum Statele Unite n-au putut duce o politică reuşită faţă de Uniunea Sovietică, fără a-şi calibra simultan cu cea mai mare grijă relaţiile cu Europa, tot astfel politica americană faţă de China trebuie să fie, aproape prin definiţie, o politică triunghiulară, ţinând seama foarte mult de Japonia.

China este, în special, sensibilă la tot ce ţine de Japonia şi rolul ei internaţional schimbător. China consideră Japonia ca un rival dintotdeauna şi ca o

extindere a puterii SUA. Caracterul şi sfera alianţei SUA-Japonia este, ca atare, o problemă de cea mai mare importanţă pentru Beijing. Şi, în mod deloc surprinzător, japonezii sunt şi ei la fel de preocupaţi de China şi de relaţiile ei cu Statele Unite. Deosebit de şocantă a fost observaţia făcută de Yukio Hatoyama, preşedintele Partidului Democrat din Japonia, că „Noi trebuie să facem mai multe eforturi ca să întărim încrederea Chinei în Japonia pentru că noi nu suntem siguri ce va aduce viitorul relaţiilor dintre SUA şi China”. Hatoyama a adăugat: „Nu poate fi total exclus ca Washingtonul şi Beijingul să nu se lupte pentru hegemonie. Ca atare, este întrucâtva potenţial periculos să considerăm că este sigur să fii întotdeauna de partea Statelor Unite”. Nu este o exagerare să spunem că dacă Japonia rămâne esenţialmente aliată cu America sau, în loc să se înarmeze ea însăşi şi să acţioneze în mare măsură singură în Asia, se va determina în mod absolut cât de bine sau de prost manevrează Statele Unite relaţiile lor cu China15.

Consecinţele acestei realităţi triunghiulare au două aspecte. Pentru China, implicaţia majoră este aceea că Beijingul ar fi înţelept să se reţină de la campania sa de atacare a „hegemoniei” americane. Aceasta ar fi foarte dăunătoare pentru China. Retorica chineză suprainflamată cu privire la o coaliţie antiamericană cu Rusia (şi poate, de asemenea, şi cu India) ar putea duce la presiuni şi mai puternice, în America, din partea unei alianţe antichineze condusă de SUA care cuprinde nu numai Japonia şi Coreea de Sud ci şi Taiwanul. Unii din America ar putea, de asemenea, susţine o opoziţie strategică faţă de India pe temeiul că India este prudentă cu China şi că ea împărtăşește idealurile democratice ale Americii. Chinezii ar trebui, de asemenea, să fie conştienţi că sentimentele antichineze latente, dar puternic înrădăcinate, dacă li se oferă prilejul, ar putea rapid să domine politica japoneză.

De fapt, sentimentele antichineze din Japonia, mai ales în stabilirea politicii sale externe, sunt vizibil în

creştere. Nobuo Miyamoto, directorul Consiliului de Cercetare Nomura, spune că în ciuda unei declaraţii comune a convorbirilor Japoniei cu China despre un parteneriat „prietenesc şi coopérant”, Japonia şi China nu vor putea să iasă dintr-o relaţie de competiţie politică şi strategică în următorii 50 – 100 ani16.

Începerea ostilităţilor chino-americane foarte probabil că va stârni o intensă cursă a înarmărilor între Japonia şi China în detrimentul atât al stabilităţii cât şi al poziţiei americane în Extremul Orient. Deşi nici America şi nici Japonia nu pot exclude posibilitatea ca, fireşte, China să devină o ameninţare – şi ca atare, alianţa lor este totodată o formă de asigurare – nu este nici în interesul Americii şi nici al Japoniei să grăbească această ameninţare. De aceea, o alianţă antichineză cu o Japonie reînarmată ar fi ultima şi nu prima opţiune strategică a Americii.

În acest sens, pentru America implicarea esenţială este aceea că Statele Unite trebuie să fie foarte precaute în echilibrarea inevitabilă reorganizării, a cooperării SUA-Japonia în problema apărării, orientându-se spre o creştere a rolului securităţii naţionale pentru Japonia, cu o imperativă atenţie faţă de preocupările Chinei. Chinezii sunt convinşi că Japonia este inevitabil implicată în remilitarizarea semnificativă şi că ţinta ei este China. Presa chineză, în mod absolut deliberat, face caz de toate declaraţiile japoneze ce pot fi interpretate ca antichineze. Astfel, cel mai autorizat ziar chinez a fost cuprins de o furie paroxistică când Ishihara Shintaro, guvernatorul nou ales al Tokio-ului – cunoscut, de asemenea, pentru atacurile sale la adresa Statelor Unite – s-a referit la Taiwan ca fiind un „stat periferic” al Japoniei17. Statele Unite trebuie să fie, în special, atente să se asigure ca o Japonie mai puternică din punct de vedere militar să fie pe deplin integrată într-un sistem mai larg de securitate colectivă în Asia de Nord-Est şi să nu se considere, mai cu seamă, a fi aliatul Americii împotriva Chinei.

De asemenea, rezultă că dezvoltarea cooperării SUA-Japonia în problema securităţii în Extremul Orient trebuie proiectată într-o manieră care să nu imite obiectivul iniţial evident al NATO cu privire la intenţiile agresive ale Uniunii Sovietice. În prezent, China nu are capacitatea de a întreprinde, cu adevărat, o serioasă agresiune regională. În consecinţă, planul de apărare SUA-Japonia-Coreea de Sud, în curs de desfăşurare, precum şi exerciţiile aferente trebuie să evite o acţiune făţişă antichineză. În plus, China trebuie să fie inclusă, cât mai mult posibil, în dialogul multilateral privind securitatea regională. Americii i-au trebuit ani şi multe eforturi ca să urgenteze discuţii serioase militare trilaterale SUA-Japonia-Coreea de Sud. Au fost, de asemenea, iniţiate consultări cu privire la apărare între SUA-Japonia-China-Coreea de Sud şi acestea pot deveni, treptat, mai oficiale. Punctul principal care trebuie avut aici în vedere este că această securitate regională în Asia de Nord-Est nu este un joc de zero-sum[5]; cum este China tratată, ar putea deveni o profeţie care se împlineşte de la sine.

Problema sensibilă din punct de vedere politic a Theater Missile Defense (TÂND) (Teatrul de Apărare împotriva Rachetelor) este foarte relevantă pentru comentariile de mai sus. Bine manevrat sistemul TÂND poate fi, regional, stabilizator; manevrat rău, ar putea provoca o intensă ostilitate între SUA şi China în timp ce în Japonia ar avea loc o polarizantă şi destabilizatoare dezbatere cu privire la relaţiile Japoniei cu Statele Unite şi China. În consecinţă, două precauţii importante se impun. Prima, că niciun TÂND regional SUA-Japonia-China-Coreea de Sud, nu trebuie să includă Taiwanul nici oficial şi nici prin folosire directă. Taiwanul poate fi, de facto, acoperit printr-un TÂND amplasat pe platformele navelor americane, evitând astfel acuzaţia Chinei că Statele Unite

5 Referitor la o situație (ca într-un joc sau relație) în care un câștig pentru 6 parte atrage după sine o pierdere corespunzătoare pentru cealaltă parte (n.tr.).

fac, pe uşa din dos, un aranjament oficial de apărare cu Taisanul. A doua, consultaţiile cu chinezii cu privire la un posibil sistem de rachete, trebuie să fie menţinut pe aceeaşi bază care a fost propusă şi Rusiei. Nu există niciun motiv pentru a trata China diferit.

Mai mult, este, de asemenea, important sa de facă cel mai mare efort în vederea stimulării unui dialog strategic inteligent cu China referitor nu numai la securitatea Asiei de Nord-Est ci şi a Eurasiei mai ales. Ori de câte ori este posibil ar trebui să aibă loc un dialog tripartit care să implice şi Japonia. Tematica acestui dialog, ar fi oportun să includă şi viitorul Rusiei (un subiect rar discutat în profunzime cu chinezii şi care este, totuşi, de importanţă vitală pentru China, dată fiind populaţia ei mult mai mare, economia ei în rapidă creştere spaţiul gol din Extremul Orient rusesc învecinat) 18 şi statutul statelor din Asia Centrală (cu resursele lor de energie care sunt de mare interes atât pentru China cât şi pentru Japonia), şi stabilitatea în Asia de Sud-Est şi relaţiile şubrede dintre India înarmată nuclear şi Pakistan. Dezvoltând şi instituţionalizând un astfel de dialog şi, mai ales, făcând o reală trilaterală, va fi nevoie de un efort major şi timp îndelungat, dar promovarea lui ar trebui considerată ca o deosebită prioritate strategică a Statelor Unite.

Între timp, un dialog trilateral fructuos, precum şi o abordare cooperantă (şi nu unilaterală) a problemei TÂND poate favoriza o mai mare înclinaţie din partea Chinei de a rezolva paşnic împărţirea Coreei. Această împărţire, ultima moştenire majoră teritorial-politică nerezolvată ca urmare a Războiului Rece, este tot mai anormală. Totuşi, pentru rezolvarea lui constructivă este nevoie nu numai de asentimentul Chinei, ci şi de participarea ei efectivă. Această participare va deveni mai probabilă când China va începe să se considere ca făcând parte dintr-o schemă mai largă de securitate, în Extremul Orient, în care America şi Japonia nu sunt percepute ca adversarii ei potenţiali.

Un dialog strategic trilateral ar putea, la rândul lui, să deschidă calea spre un forum, mai larg, de securitate eurasiană care să cuprindă America, Europa, Rusia, China şi Japonia. Vestul continentului eurasian este deja superior organizat prin NATO şi UE şi aceste structuri integrate coincid cu volatila „zonă medie” a Eurasiei, cel de al 54-lea membru al Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE), care include Rusia şi statele din Asia Centrală. În est, cooperarea pentru securitate, instituţionalizată, cuprinde doar tratatele oficiale SUA-Japonia şi SUA-Coreea de Sud precum şi consultările neoficiale Japonia-Coreea de Sud. China nu este oficial angajată şi nu există niciun echivalent pentru neconstrânsa cooperantă OSCE. Cel puţin, un serios dialog strategic în cinci ar putea totuşi promova redefinirea literei e din OSCE din „european” prin includerea într-un OSCE nedefinit şi extins a unei duzini de state asiatice.

ZECE PRINCIPII DE BAZĂ ŞI PREMISE PENTRU RELAŢIILE SUA-CHINA

1. Viitoarea orientare a Chinei şi nu viitorul Taiwanului trebuie să fie preocuparea strategică centrală a Americii.

2. Un aranjament cu Tai vanul, de apărare antichinez, nu trebuie indirect reînnoit iar vânzările de arme de către SUA trebuie cu grijă echilibrate, în funcţie de situaţia relaţiilor dintre SUA şi China şi capacităţilor Republicii Populare Chineze.

3. Reunificarea paşnică poate fi promovată doar printr-o democratizare şi o mai mare prosperitate a RPC în baza unei formule „o ţară, mai multe sisteme”.

4. Respectarea drepturilor omului în China trebuie încurajată printr-o politică neforţată de concentrare a atenţiei asupra beneficiilor domniei legii.

5. Relaţiile SUA-China-Japonia sunt extrem de interactive, într-un mod care aminteşte de relaţiile americano-europenesovietice.

6. Statele Unite trebuie să promoveze un dialog

strategic trilateral cu China şi Japonia cu privire la securitatea Eurasiei.

7. O coaliţie preemptivă de apărare antichineză, bazată pe TÂND ar putea deveni o profeţie a unei Chine ostile care se împlineşte de la sine.

8. OSCE trebuie să se extindă ca să includă Asia, după convorbirile în cinci asupra securităţii la care au participat Statele Unite, Europa, Rusia, China şi Japonia.

9. G-8 trebuie extins la G-9 prin includerea RPC.

10. Ţelul final al SUA trebuie să fie o Chină care să devină un real partener *cu adevărat* legitim, într-un sistem cooperant eurasian tot mai dezvoltat.

Integrarea Chinei

Sarcina asimilării Chinei într-un echilibru mai larg eurasian trebuie dusă şi pe alte fronturi. În plus, faţă de formarea unor relaţii mai susţinute trilaterale cu China şi Japonia, intrarea Chinei în WTC şi reglarea relaţiilor comerciale normale între Statele Unite şi China ar fi paşi semnificativi în integrarea, treptată, a Chinei în economia mondială.

Acest lucru se explică şi în problema includerii Chinei în G-8 (lucru pe care l-am susţinut timp de peste trei ani).

Summitul G-8 a devenit un hibrid, nici forum pentru democraţie şi niciun conclav al celor mai avansate economii. Această formulă duală a fost compromisă de decizia politică expediantă, de a include Rusia, cu o economie nu prea avansată şi o democraţie îndoielnică. O grabă politică similară ar trebui, ca atare, să dicteze includerea Chinei, cu o economie mult mai dinamică, devenind astfel G-9 un forum de putere globală mult mai reală. Acest lucru va favoriza statutul Chinei ca invitat, sporindu-i totodată rolul în constituirea sistemului global.

În unele privinţe, comportamentul internaţional al Chinei deja nu este mai rău şi poate fi chiar mai bun decât al Indiei. New Delhi de-a lungul timpului a suferit diferite forme de agresiune sovietică, a avut războaie cu vecinii săi, mai des decât China, şi-a afişat dispreţul faţă de

neproliferarea armelor nucleare, a folosit forţa ca să rezolve unele moşteniri coloniale ca, de exemplu, Goa, n-a ţinut seama de drepturile omului în Caşmir şi s-a manifestat nu mai puţin gălăgioasă decât China în negocierile WTO. Cu toate acestea, niciun candidat prezidenţial important din America n-a etichetat India ca fiind „competitorul" său major cum a fost cazul cu China la finele anului 1999. Evident, idealurile democratice ale Indiei dau ambiţiilor sale externe un aspect mai favorabil, dar comparaţia cu India – care ca şi China este foarte săracă, în curs de dezvoltare, dar la fel aspirând la putere politică – trebuie să ajute la plasarea, în perspectivă, a temerilor de China întrucâtva supraexagerate.

Important, totuşi, de reiterat că este puţin probabil să redevină China partenerul strategic al Americii în maniera în care a fost în decada care a început cu finele anului 1970. Tot ceea ce se poate aştepta, în mod raţional, cu excepţia unei grave crize interne sau internaţionale, este ca, treptat, China să devină un jucător tot mai cooperant în Jocul" internaţional, în care participanţii principali joacă în concordanţă cu regulile stabilite chiar dacă fiecare din ei îşi menţine propriul său scor-/Ca jucător regional major, China, ocazional, va intra în contradicţie cu Statele Unite, dar este totodată foarte probabil să-şi dea seama că interesele sale pe termen lung sunt mai bine servite prin respectarea standardelor comune. China nu poate deveni astfel niciun aliat oficial dar niciun inamic declarat al Americii, poate fi însă un participant important în sistemul internaţional în dezvoltare, făcând tot mai mult faţă şi acceptând, împotriva voinţei sale, din ce în ce mai mult regulile acestui sistem.

O astfel de Chină internaţională şi mai cooperantă va avea un important efect geostrategic asupra Eurasiei. Date fiind temerile evidente ale Rusiei faţă de economia mai liberă şi populaţia mai mare a Chinei, e mult mai probabil că o astfel de Chină va împinge Moscova spre Europa atlanticistă decât o Chină care este ostilă Statelor Unite. În

acelaşi timp, o astfel de China va consolida poziţia Japoniei într-o alianţă stabilă cu America fără a determina Tokio să treacă la o reînarmare rapidă sau să intre în tensiuni care să creeze disensiuni cu Statele Unite.

Ca urmare principala sarcină strategică a politicii SUA faţă de China nu-şi va atinge scopul fără o schimbare fundamentală, cu adevărat istorică, în concepţia elitei chineze: a nu mai considera China ca Regatul Medieval sau ca Imperiul Celest, sau ca o victimă lezată în drepturile sale, sau ca centrul revoluţionar al lumii – ci, mai prozaic, ca un partener legitim în stabilitatea eurasiană şi ca un factor important în sistemul global.

Note

1. Kenneth Lieberthal, „A New China Strategy", *Foreign Affairs* (noiembrie/decembrie 1995). Lieberthal a fost membru în staful NSC (Consiliul Naţional de Securitate) al lui Clinton.

2. Vezi concluzia trasă de Z.M. Khalilzad şi alţii, „The United States and China: Strategic and Military Implications" (Santa Monica, Calif.: RAND, 1999), p. 59.

3. Întreaga poveste a cooperării productive SUA-China îndreptată împotriva Uniunii Sovietice (mai ales cu privire la Afghanistan), iniţiată de administraţia Carter şi continuată sub Reagan, mai rămâne încă de relatat.

4. A devenit, desigur, un partener economic semnificativ – de fapt cel de-al patrulea partener comercial mai mare al Statelor Unite. Comerţul bilateral al Chinei cu Statele Unite s-a cifrat în exporturi de $ 62, 6 bilioane, iar importurile la $ 12, 9 bilioane în 1977. În acelaşi an, investiţiile străine directe ale SUA în China au fost de peste $ 5 bilioane.

5. Unii lideri importanţi chinezi au speculat chiar cu privire la posibilitatea unei coliziuni militare SUA-China. Într-o adresă către cadrele superioare PLA, Zhang Wannian, vicepreşedintele Comisiei Centrului Militar, a declarat deschis, la începutul anului 1999 că, „Există încă posibilitatea ca un război limitat să poată izbucni între

China şi Statele Unite44. *Cheng Ming* (Hong Kong, lunar), 1 aprilie 1999.

6. Shi Yinhong, „Scholar on Hegemonistic Interference44, *Ta Kung Pao*, 2 iulie 1999, tradus de Foreign Broadcast Information Service (FBIS). Mai precis, el avertizează că „hegemoniştii ar fi posibil să intervină în treburile Chinei în următoarele probleme: problema Taiwanului, problema Tibetului şi Xinjiang-ului, problema insulelor maritime ale Chinei de Sud, sistemul politic al Chinei sau armele strategice ale Chinei44.

7. Ding Sheng, „The New Clinton Doctrine44, *Xiandai Guoji Guanxi*, 20 august 1999, trad. de FBIS. O discuţie autorizată a pretinselor planuri americane de a domina strategic Eurasia şi de a exploata până la capăt diferitele sale probleme etnice este conţinută într-o analiză a relaţiilor SUA-Rusia făcută de Lu Zhongwei, „International Security Environment Goes Through Changes44, *Beijing Review*, 23 august 1999.

8. „On Cultural Roots of the Sino – SUA conflict44, *Ta Kung Pao*, 21 septembrie 1999, trad. de FBIS.

9. Un neobişnuit de sincer raport prezidenţial asupra modului în care s-a efectuat normalizarea este furnizat de „The Real China Story44 întocmit de Jimmy Carter, *Foreign Affairs* (noiembrie/decembrie 1999).

10. Se estimează că până la 200.000 oameni de afaceri taiwanezi lucrează acum în RPC, cu investiţii taiwaneze în China propriu-zisă cu un excedent de $ 20 bilioane acum şi cu alte $ 25 bilioane planificate. RPC este în prezent cel de-al treilea partener comercial al Taiwanului, după Statele Unite şi Japonia.

11. Lee Teng-hui, „Understanding Taiwan”, *Foreign Affairs* (noiembrie/decembrie 1999).

12. Noţiunea de un Taiwan „suveran” a fost explicit acceptată într-o declaraţie publică emisă de un grup de experţi conservatori de politică externă, din care unii joacă un rol activ în campania prezidenţială actuală (comunicat de presă al Heritage Foundation din 24 august 1999).

13. William S. Cohen, „The Security Situation in the Taiwan Strait”, Raport adresat Congresului în conformitate cu Fy99 Appropriations Bill (Washington, D.C.: Departamentul Apărării, 1999).

14. Camera (reprezentanţilor) a votat în februarie o versiune modificată a legii.

15. Pentru o discuţie relevantă asupra relaţiilor Japoniei cu China şi Statele Unite conduse de liderii oficiali ai Japoniei, vezi „Seeking True Independence, et al” (în japoneză), *Yomiuri Shimbun*, 11 ianuarie 2000.

16. *Chūō Kōron* (februarie 1999), p. 247, trad. de FBIS.

17. Vezi „Ishihara's Antics Worth High Vigilance”, *Renmin Ribao*, 17 noiembrie 1999, trad. de FBIS.

18. Atât ruşii cât şi chinezii sunt foarte sensibili la realităţile demografice care prevalează în extremităţile orientale ale Eurasiei. Populaţia din Manciuria singură este de 102, 3 milioane şi densitatea pe km^2 este de 168. Populaţia totală a celor patru regiuni adiacente ale Rusiei este de 6, 1 milioane cu o densitate a populaţiei de doar 5, 3 pe km^2.

Capitolul doi

Convieţuirea cu o nouă Europă

Alianţa Transatlantică este cea mai importantă relaţie globală a Americii. Ea este trambulina care dă posibilitate Americii, ca, implicându-se, să joace rolul decisiv, de arbitru în Eurasia – arena centrală de putere a lumii – creând o coaliţie, în mod global dominantă, în toate dimensiunile principale de putere şi influenţă. America şi Europa împreună servesc ca axă de stabilitate globală, locomotiva economiei mondiale şi conexiunea capitalului intelectual precum şi inovaţia tehnologică. La fel de important este faptul că ele sunt familiarizate cu cele mai avansate democraţii ale lumii. Ca atare, modul de conducere a relaţiilor americano-europene, trebuie să constituie cea mai importantă prioritate a Washingtonului.

Pe termen lung, apariţia unei Europe cu adevărat

unite din punct de vedere politic ar necesita o schimbare structurală în distribuirea puterii globale, cu consecinţele ca cele generate de prăbuşirea imperiului sovietic şi de creşterea ulterioară a preponderenţei globale a Americii. Impactul unei astfel de Europe asupra propriei poziţii a Americii în lume şi asupra echilibrului puterii eurasiene ar fi enorm (vezi tabelul de pe pagina următoare pentru un indiciu asupra modului în care o Europă unită ar opri dezvoltarea Statelor Unite), generând în mod inevitabil tensiuni severe bilaterale transatlantice. În prezent, niciuna din părţi nu este echipată ca să facă o astfel de potenţială schimbare semnificativă.

Americanii, în general, nu înţeleg dorinţa europeană de a avea un statut mai bun în relaţiile bilaterale şi lipsindule o apreciere clară a diversităţii concepţiilor europene cu privire la Statele Unite. Europenii deseori nu reuşesc să înţeleagă spontaneitatea şi sinceritatea angajamentului Americă faţă de Europa, băgându-şi în cap că dorinţa Americă de a susţine alianţa euro-atlantică este o înclinaţie 5 J 5

de duplicitate machiavelică.

Este de notat, totuşi, că acele cuvinte operative din paragraful precedent cu privire la semnificaţia unei Europe cu adevărat unite sunt „ar fi”. O Uniune Europeană cu o veritabilă greutate politică şi unită nu este predestinată. Apariţia unei asemenea Europe depinde de profunzimea integrării sale politice, în scopul expansiunii externe a Europei şi de gradul în care îşi dezvoltă Europa identitatea sa militară şi politică. În aceste privinţe trebuie făcuţi însă paşi decisivi.

Surse: *The World Factbook*, 1999 (Washington D.C. Central Intelligence Agency, 1999). Estimările de export şi import sunt calculate din cifrele comerciale din 1998 din *Direction of Trade Statistics Quarterly* (Washington D.C. Internationnal Monetary Fund, decembrie 1999), 2 – 5.

— UE 27 constă din membri actuali şi toţi candidaţii potenţiali la calitatea de membru din Europa Centrală şi

de Est.

Tabelul 1. Comparând Statele Unite cu Europa unită

	Statele Unite	UE 15	UE 27 x	UE 27 + Turcia
Populaţie	272 639608	374 .324.512	479 .779.201	545 .378.407
GD PfProdusul intern brut) (paritatea puterii de cumpărare în trilioane)	$ 8.511	$ 20.927	$ 15.061	$ 14.759
Cheltuieli militare (în $ bilioane)	$ 267.2	$ 166.3	$221.6	$228.4
Cheltuieli militare în % ale GDP	3.4 %	184 %	1.97%	2.06 %
Total exporturi (în $ trilioane)	ŞO. 905	$2. 032	$2. 189	$2. 239
Expoituri	16. 5 %	37. O %	39. 9 %	40. 7 %

de%dh totalii mondial				
Total importuri (în $ trilioane)	$ O.757	$ 2.028	$2. 146	$2. 174
Importuri de % din totalul mondial	13. 5 %	36. O %	38. 1 %	38. 9%

În prezent, Europa – în pofida puterii sale economice, a semnificativei integrări economice şi financiare şi a solidei veridicităţi a prieteniei transatlantice – este, de facto, un protectorat militar al Statelor Unite. Situaţia generează, fireşte, tensiuni şi resentimente, mai ales, de când ameninţarea directă asupra Europei, ce crase o asemenea dependenţă întrucâtva acceptabilă, este, în mod evident, în descreştere. Fără îndoială, nu este doar un fapt că alianţa dintre America şi Europa este inegală dar este, totodată, adevărat că asimetria existentă în puterea dintre cele două este probabil să se lărgească chiar ulterior în favoarea Americii.

Această asimetrie se datorează atât puterii fără precedent a expansiunii economice a Americii cât şi inovaţiei tehnologice, pe care America o iniţiază în domenii atât de complexe şi diverse, cum sunt biotehnologia şi tehnologia informaţiilor. Mai mult decât atât, revoluţia tehnologică condusă de America în problemele militare intensifică nu numai scopul extinderii militare a Statelor Unite ci transformă, de asemenea, chiar natura şi modul de exercitare a însăşi puterii militare. Indiferent de orice acţiune colectivă din partea statelor europene, este total improbabil că Europa în viitorul apropiat va fi în stare să

acopere vidul militar cu America, în orice privinţă.

Drept rezultat, Statele Unite vor rămâne, probabil, singura putere globală pentru cel puţin încă o generaţie. Şi acest lucru înseamnă că America, după toate probabilităţile, va rămâne, de asemenea, partenerul dominant în alianţa transatlantică, în primul sfert al secolului XXI.

Ca atare, dezbaterea transatlantică nu va fi despre modificări fundamentale în natura relaţiilor, ci mai degrabă cu privire la implicaţiile şi trendurile anticipate şi ajustările corespunzătoare care sunt, totuşi, întrucâtva marginale. Acestea fiind spuse, nu prea mai este nevoie să se adauge că adaptări chiar sporite pot genera conflicte care ar trebui evitate, dacă relaţiile americano-europene rămân constructive şi cu adevărat cooperante.

DIFERENŢE DE NATURĂ ISTORICĂ

O mistificare de bază, din punct de vedere istoric, inspiră şi totodată complică dialogul ce se desfăşoară între America şi Europa. Ambele părţi se gândesc în mod instinctiv la America când ei visează la o Europă unită. Europenii îşi doresc, cu ardoare, anvergura continentală a Americii şi poziţia globală şi, în momentele lor cele mai efervescente, ei chiar au în vedere o Europă viitoare ca o superputere globală la egalitate cu America. Americanii, când întâmpină – uneori cam sceptic – unitatea viitoare a Europei, instinctiv se gândesc la propria lor experienţă istorică. Această imagine îi face pe unii din cei ce se ocupă cu politica externă a SUA să se simtă stingheriţi pentru că prezumţia inevitabilă este că Europa – când va fi „unită” – va deveni egalul Americii şi rivalul ei potenţial.

Experienţa americană este invocată adesea, de către oamenii de stat europeni, în marşul Europei spre unitate (o astfel de persoană mi-a declarat, recent, că Uniunea Europeană astăzi este undeva între 1776 şi 1789). Totuşi, majoritatea liderilor politici îşi dau seama că Uniunii Europene îi lipseşte atât pasiunea ideologică cât şi loialitatea civică care i-a inspirat nu numai pe creatorii

Constituţiei Americi, ci – şi acesta este testul amical al acţiunii politice – şi pe cei pregătiţi să facă ultimul sacrificiu pentru independenţa coloniilor americane. Acum însă şi în viitorul previzibil, nu se pune problema ca vreun „european” să fie doritor să moară pentru „Europa”.

În consecinţă, Europa, odată integrată, va fi întrucâtva o noutate în istoria entităţilor politice, atât ca formă cât şi în ceea ce priveşte conţinutul. Va fi, fără îndoială, o formă de organizare politică în plus şi, în mod global, o singură economie deosebit de semnificativă. Ca organism politic, îi va lipsi însă angajarea emoţională şi idealistă pe care Statele Unite au avut-o atunci când au luat fiinţă. Acea angajare a fost exprimată într-un concept transcendental de libertate politică, proclamat pentru a se bucura de validarea universală care a asigurat atât fundamentul filosofic cât şi lumina călăuzitoare atractivă din punct de vedere politic pentru noua naţiune-stat. Angajarea celor care au fondat acest stat şi al celor care mai târziu li s-au alăturat şi au fost asimilaţi de el a fost aproape de naţionalism, unul care a fost deschis tuturor, un naţionalism cu o faţă universală.

Preambulul Constituţiei americane exprimă caracterul singular al angajării americane faţă de unitate naţională şi libertate: „Noi, poporul Statelor Unite, pentru a alcătui o Uniune cât mai perfectă, stabilim dreptatea, asigurăm liniştea internă, ne îngrijim de apărarea tuturor, promovăm bunăstarea globală şi consolidăm binefacerile libertăţii pentru noi şi posteritate, decretăm şi stabilim…” Nimic asemănător cu acestea nu caracterizează mult trâmbiţatul marş al naţiunilor europene spre o Europă comună. Este şocant faptul că Tratatul de la Roma, angajamentul istoric, din 1957, a şase naţiuni europene, „de a crea bazele unei uniuni mai strânse”, chiar de la început pune accentul pe asigurarea „progresului social şi economic” pe „îmbunătăţiri permanente ale condiţiilor de muncă şi de viaţă”, pe „înlăturarea obstacolelor existente” pentru „comerţ şi competiţie echilibrate”, pe „abolirea

progresivă a restricţiilor în comerţul internaţional" şi aşa mai departe. Este un document admirabil de pragmatic, dar totodată mediocru.

Pentru a marca această diferenţă esenţială între America şi Europa nu trebuie însă să denigrăm semnificaţia istorică a acţiunii Europei. Nu se pune nici problema bunei credinţe a acelor europeni angajaţi în formarea unei noi configuraţii. Este de notat faptul că motivarea definitorie a iniţiativei europene a devenit, în decursul timpului, una practică şi convenabilă. Impulsul iniţial pentru unitate europeană a fost mai idealist. „Părinţii fondatori" ai Europei de la finele anilor 1940 şi începutul lui 1950 s-au inspirat din convingerea politică transnaţională şi au fost puternic motivaţi de hotărârea de a pune capăt, o dată pentru totdeauna, conflictelor naţionaliste care de două ori în acest secol au fost aproape de a distruge civilizaţia europeană. Ei s-au temut, de asemenea, că America, nemulţumită de feudele europene ar putea pur şi simplu abandona naţiunile europene în favoarea celeilalte mari opţiuni istorice – totodată „unificând" în modul ei detestabil – cea a noii linii de est a Războiului Rece „de la Stettin la Trieste".

Europenii din prezent privesc cu seriozitate Europa într-un mod mai pragmatic, deşi unii – aşa cum s-a menţionat anterior – visează la o entitate care va concura America. Oamenii de stat francezi, uneori nefiind în stare să-şi ascundă hiperinvidia faţă de situaţia globală a Americii, văd în Europa toată nădejdea. Britanicii, mai sceptici, au ajuns, în final, la concluzia că va fi o Europă de toate felurile şi că ei trebuie să fie în ea dacă vor să dea o semnificaţie aparte propriilor lor relaţii speciale cu America. Alte popoare de pe Continent – inclusiv popoarele recent eliberate din Europa Centrală – doresc, de asemenea, să fie europene, pentru că ele împărtăşesc convingerea că a face parte din Europa înseamnă a fi mai în siguranţă, mai prospere şi libere. Niciuna din aceste motivaţii nu sunt esenţiale, toate sunt justificate istoric şi

ele merită respectul Americii.

Fără îndoială că pragmatismul diferă în conţinut precum şi în acţiunile sale izvorâte din patriotism. O formă de organizare construită pe utilitate este sortită a fi diferită de cea care decurge din convingere. Forma mai poate încă genera loialitate. Ea poate crea o comunitate unitară. Este totodată posibil ca să fie mai puţin ambiţioasă politic, mai puţin dogmatică şi, mai ales, mai puţin înclinată spre idealism şi sacrificiu personal. În pofida unor similitudini în anvergură, „Europa" care apare acum este, astfel, posibil de a fi, din punct de vedere politic, cu totul diferită de America: un hibrid al unei imense corporaţii transnaţionale căreia este prudent şi convenabil şi chiar plăcut să-i aparţii şi al unui stat confederat care în decursul timpului poate, de asemenea, să dobândească o reală loialitate a comunităţilor distinctive până atunci. În concluzie, organizarea europeană pe bază de utilitate va fi mai puţin decât Statele Unite ale Europei, deşi mai mult decât doar o Uniune Europeană încorporată.

Fără îndoială că nu există nicio defăimare a cuiva sau a vreunui stat dacă sugerăm că pe scena globală Europa care se formează va fi, probabil, mai asemănătoare cu o Elveţie mai mare, decât cu Statele Unite. Constituţia elveţiană – care a pus capăt luptei intercomunale – accentuează faptul că diferenţiatele cantoane elveţiene din punct de vedere etnic au reuşit „să-şi reînnoiască alianţa" că ele sunt „hotărâte să convieţuiască, în diversitatea lor, în unitate, respectându-se unele pe altele" şi continuă să identifice scopurile practice ale Confederaţiei. În afara graniţelor accentul principal al angajării Elveţiei s-a pus pe importantele zone de comerţ şi finanţe internaţionale evitând, în acelaşi timp, angajarea în conflictele globale, politico-filosofice ale acestui secol.

Integrare, nu Unificare

În orice caz, pare rezonabil să tragem concluzia că „Europa" în viitorul previzibil, nu va fi – şi desigur că nu

poate fi – „America”. Odată ce implicaţiile acestei realităţi sunt înţelese, de ambele părţi ale Atlanticului, dialogul americano-european ar trebui să devină mai relaxat, chiar dacă europenii îşi exprimă dilemele legate de intenţia lor simultană de integrare, extindere şi oarecare militarizare; şi chiar dacă americanii contribuie la inevitabila apariţie a unei noi organizări europene.

Unificarea mai multor popoare, în mod normal, se întâmplă ca rezultat al unei necesităţi externe, al unei angajări ideologice comune, a dominaţiei celui mai puternic sau al unei combinaţii de acest fel. În faza iniţială a dorinţei europene de unitate toţi cei trei factori sunt în joc, deşi în proporţii diferite: Uniunea Sovietică a constituit o reală ameninţare; idealismul european a fost alimentat de amintirile încă proaspete ale celui de-al doilea război mondial; iar Franţa, exploatând simţământul de vulnerabilitate morală al Germaniei de Vest, a putut să folosească potenţialul economic crescut al Germaniei în sprijinul propriilor sale ambiţii politice. La sfârşitul secolului, aceste impulsuri au scăzut în mod evident. Ca rezultat, „integrarea” europeană – în mare, un proces de standardizare regulatoare – a devenit definiţia alternativă a unificării. Totuşi, în acelaşi timp, integrarea este un mod perfect sensibil de dobândire a unei fuziuni eficiente operaţional, o fuziune care se transformă însă foarte repede într-un semnificativ mariaj emoţional.

Realitatea este că integrarea avangardistă birocratică nu poate pur şi simplu să genereze voinţa politică necesară pentru o veritabilă unitate. Acolo nu poate stârni imaginaţia (în pofida retoricei ocazionale despre Europa care devine egalul Americii) şi nici nu poate dezvolta o pasiune mortală care să poată susţine o naţiune-stat într-o perioadă de adversitate. Cele 80.000 pagini ale *Acquis-ului comunitar* (organizat în 31 sectoare de politică) – pe care un membru nou al Uniunii Europene trebuie să-l ratifice – nu poate, probabil, să-l asigure pe europeanul mediu cu hrana necesară pentru loialitatea

stimulatoare din punct de vedere politic. Totuşi, trebuie reiterat că acum, dată fiind absenţa altor trei căi, mai tradiţionale, de căutare a unităţii, integrarea nu este numai necesară ci este *singura* cale pe care Europa poate merge înainte spre „unitate”. Discrepanţa între „unificare” şi „integrare”, la rândul ei, explică de ce integrarea este sortită să fie lentă; şi de ce, dacă este accelerată prea mult, ar putea chiar să divizeze, din nou, Europa. Fireşte că orice încercare de accelerare a unificării politice ar intensifica, probabil, tensiunile interne dintre statele conducătoare din cadrul Uniunii, întrucât fiecare din ele mai insistă să-şi păstreze suveranitatea în zona critică a formării politicii externe. În acest stadiu, antiamericanismul ca stimulent pentru unitate – chiar când este deghizat sub expresia de „multipolaritate”, nu poate fi o forţă de unificare aşa cum a fost cândva antisovietismul, din cauză că majoritatea europenilor nu subscriu la el. Mai mult, cu Germania reunită, nimeni în Europa, în afară de Paris, nu mai consideră Franţa ca fiind liderul de fapt al noii Europe – dar, totodată, nimeni în Europa nu doreşte ca Germania să devină liderul dominant al Europei.

Integrarea este, totuşi, un proces lent, pentru că fiecare pas măreşte complexitatea deosebită a întreprinderii. Integrarea, inerent, înseamnă o înaintare tot mai mare şi foarte echilibrată spre intensificarea interdependenţei între unităţile componente, dar interdependenţa lor în creştere nu este impregnată cu pasiunea politică pentru unificare cerută de afirmarea independenţei globale reale. Aceasta se poate întâmpla, de fapt, când europenii vor ajunge să se considere din punct de vedere politic ca europeni în timp ce rămân, de exemplu, germani sau francezi în ce priveşte particularităţile lingvistice şi culturale.

Extinderea Orizontală între timp, din cauza progresului lent al Europei, extinderea externă va deveni, probabil, o compensaţie parţială pentru ritmul încetinit al integrării interne. Europa se va dezvolta, dar mai mult

orizontal decât vertica, l deoarece, practic vorbind, cele două nu pot avansa, semnificativ, în acelaşi timp. Această realitate dureroasă este un punct sensibil în rândul celor care cred cu adevărat în Europa. Când Jacques Delors a cutezat să declare deschis la începutul lui 2000 că „ritmul /de dezvoltare/ este neîndoielnic forţat... noi riscăm astfel să slăbim programul de acţiune” pentru integrarea europeană, cu rezultatul că „noi ne vom îndepărta inevitabil de o Europă politică aşa cum este definită ea de părinţii fondatori ai Europei”, el a fost aproape imediat şi public admonestat de un compatriot, Michel Bamier, comisar UE.

Comisarii de la Bruxelles speră că modernizarea birocratică şi reînnoirea instituţională vor învigora procesul de integrare. Încurajat de modestul succes al monedei *euro* – în ciuda unor predicţii apocaliptice din partea detractorilor săi, americani şi britanici – Bruxelles-ul a mers înainte, anticipând o extindere semnificativă, cu dezbatere interguvernamentală, pe termen lung, referitoare la reînnoirea instituţiilor europene. Deciziile instituţionale importante trebuie luate la finele anului. Chiar şi cei mai înverşunaţi susţinători ai extinderii admit că, cel mai bine ar fi ca integrarea politică semnificativă să se limiteze, pentru un timp, la o creştere mai redusă a UE creând poate astfel o aşa-numită Europă1 cu „geometrie variabilă şi cu mai multe viteze”. Totuşi chiar dacă s-ar întâmpla acest lucru, este îndoielnic că formula respectivă ar rezolva tensiunea esenţială dintre integrare şi extindere în ce priveşte dezvoltarea unei politici externe. O astfel de Europă ar duce la împărţirea în membri de clasa întâi şi membri de clasa a doua, aceştia din urmă obiectând faţă de orice decizie majoră de politică externă luată în numele lor, de către nişte state europene, chipurile, mai îndreptăţite să conducă.

În orice caz, extinderea, de asemenea, este menită să devină o sarcină tot mai complicată şi mai absorbantă. Cu vreo două sute de echipe UE pe cale de a începe obositorul

proces de negociere a modalităţilor de primire, cu vreo duzină de noi naţiuni aspirante, extinderea probabil că se va încetini, atât din cauza complexităţii sale inerente cât şi din pricina lipsei de voinţă din partea statelor membre UE. De fapt, primirea oricărui stat central european în 2004 devine tot mai problematică. Pe termen mai lung, totuşi, extinderea nu poate fi evitată. O Europă amputată nu poate fi o Europă reală. Un vid geopolitic între Europa şi Rusia ar fi periculos. Mai mult, o Europă vestică îmbătrânită ar începe să stagneze din punct de vedere economic şi social2. Nu este de mirare deci, că unii lideri europeni, care fac planuri, au început să susţină o Europă cu un mai mult de 30 – 40 membri în anul 2020 – o Europă care ar fi geografic şi cultural un întreg, dar aproape sigur că din punct de vedere politic ar fi slăbită3.

O problemă de forţă

Astfel, nici integrarea şi nici extinderea nu vor crea, probabil, adevărata Europă la care visează unii europeni şi de care unii americani se tem. Desigur, un număr tot mai mare de europeni au sentimentul că euro combinat cu integrarea şi cu o lentă extindere poate crea numai suveranitate economică. Conştiinţa politică că este nevoie de mai mult a făcut ca cele trei state europene conducătoare – Franţa, Marea Britanie şi Germania – să se alăture, în 1999, într-un efort de a da naştere unei forţe

UN DECALOG REFERITOR LA EVOLUŢIILE ŞI PERSPECTIVELE EUROPENE

1. Pentru majoritatea europenilor, „Europa” nu este un obiect de afecţiune personală. Este mai mult o convenienţă decât o convingere.

2. Pe scena globală, UE nu va fi ca America, ci mai mult ca o Elveţie extinsă.

3. Majoritatea europenilor nu participă la antiamericanism ca un impuls pentru unitate.

4. Integrarea este în mod esenţial un proces birocratic şi nu e acelaşi lucru cu unificarea.

5. Extinderea UE este în mod inevitabil în

antagonism cu intensificarea integrării.

6. UE are nevoie să se extindă din raţiuni demografice şi economice.

7. Nu este funcţional din punct de vedere politic un centru intern federat al statelor care fac politica externă într-o UE mai extinsă cu 21 sau mai multe state.

8. Este probabil ca o extindere lentă plus integrarea birocratică să producă o Europă unită economic dar politic doar confederată.

9. UE este improbabil să dobândească o capacitate militară autonomă.

10. UE va fi, astfel, un nou tip de organizare cu influenţa sa globală, în primul rând economică şi financiară.

militare europene credibile şi să facă acest lucru chiar înainte de a crea o Europă integrată cu o proprie politică externă definitorie. Forţa militară europeană proiectată este destinată să pună ceva putere în spatele unei politici externe şi de securitate comune (CFSP), care să fie modelată de noul post creat al înaltului Reprezentant pentru Relaţii Externe şi Securitate Comună al Europei.

Forţa de reacţie rapidă propusă în comun de Europa, care urmează să fie operaţională în 2003, va fi prima manifestare tangibilă a unei Europe politice. În contrast cu deja existentele dar mai mult simbolicele „Eurocorpuri” – compuse, la început, din recruţi francezi, germani, spanioli şi alţii şi care nu aveau nici mobilitate şi nici capacitate militară reală – forţa proiectată ar fi alcătuită, când va fi nevoie, din unităţi combatante pregătite în acest scop, având până la 60.000 oameni, ce se vor desfăşura timp de 60 zile şi vor fi susţinute pe un teatru de desfăşurare „în sau în jurul Europei” timp de cel puţin un an. De fapt, potrivit diferitelor estimări europene, o asemenea forţă ar echivala cu un corp complet, susţinut de vreo 150 – 300 avioane, 15 vase mari de luptă, o capacitate de transport aerian strategic şi lucruri necesare C 31 (comandă, control, comunicaţii şi informaţii). Experţii militari

europeni vor conduce un audit accelerat al inventarului activelor europene disponibile, astfel încât forţa să se poată angaja în menţinerea păcii sau chiar în unele (nespecificate de altfel) operaţiuni de luptă limitate. Apariţia sa va marca formarea unei veritabile Identităţi de Apărare şi Securitate

Europeană (ESDI), capabile de acţiune militară în afara NATO.

Totuşi, iniţiativa de apărare europeană – determinată de sentimentul clar de insuficienţă militară a Europei dovedită de războiul din Kosovo, alimentată de ambiţiile franceze, dar temperată de înclinaţiile britanicilor şi germanilor de a da noi asigurări Americii – trebuie să treacă trei teste de bază: va fi forţa rapid desfăşurată, va fi ea capabilă din punct de vedere militar şi va fi ea susţinută din punct de vedere logistic? Europa are mijloace să creeze o asemenea forţă: problema este dacă ea are voinţa să o facă.

În acest stadiu, scepticismul este la ordinea zilei. Liderii europeni în domeniul apărării au declarat că forţa poate fi alcătuită printr-o foarte judicioasă realocare a capitolelor din bugetul apărării fără cheltuieli suplimentare, o propunere care sfidează înţelepciunea. Este evident pentru comentatorii europeni serioşi că forţa care se are în vedere va cere îmbunătăţiri ale controlului logistic central, ale depozitelor militare comune şi probabil unele exerciţii comune. Acestea vor atrage după sine costuri suplimentare, ca să nu mai menţionăm necesitatea de bază, tot mai mare, de a avea detaşamente de recunoaştere şi de informaţii adecvate, precum şi o industrie europeană de apărare mai competitivă şi mai consolidată. Să ne amintim că, în ultimii ani, procentajul total al bugetelor europene alocate pentru apărare precum şi cheltuielile pentru apărare au scăzut, în termeni reali, cam cu 22 procente din 1997.

De fapt, criticabil este că parcimonia politică subminează seriozitatea militară a tentativei. Aşa după

cum scrie Daniel Vremet în *Le Monde* în septembrie 1999, pentru forţa europeană care se creează, europenii „trebuie să ştie exact ce vor, să fixeze programele de restructurare ale apărării (sensibile politic şi costisitoare financiar) şi, în final, să aloce resursele bugetare ca să poată face faţă ambiţiilor lor". În plus, pentru a susţine o forţă de 60.000 oameni pe teren timp de peste un an, ar trebui să fie disponibilă o rezervă de înlocuire prin rotaţie de aproximativ 180.000 soldaţi europeni gata de luptă, şi nu este.

O altă complicaţie, care aruncă o îndoială, în plus, asupra credibilităţii acţiunii propuse este aceea că unele state europene sunt membre ale UE dar nu şi ale NATO („neutrii") şi alţii sunt în NATO dar nu în UE („caii troieni" ai Americii, potrivit unor europenişti). Relaţiile lor viitoare cu ESDI sunt, ca atare, neclare şi, în orice caz, complică în mod inevitabil situaţia. Dar poate cel mai important, în cele din urmă, ar fi ca angrenarea forţei propuse cu aranjamentele NATO existente să nu devină operaţional distrugătoare şi să nu dezbine politic statele europene.

În fine, rezultatul cel mai probabil pentru ESDI este acela că forţa propusă nu va produce niciun rival al NATO şi nici cel de-al doilea „stâlp" european, lipsă demult, pentru o alianţă mai echitabilă. Deşi probabil că europenii îşi vor spori întrucâtva propria lor planificare militară şi structurile de comandă comune, mai ales după aşteptata absorbţie a Uniunii Europene Vestice de UE însăşi. Mai posibilă este o apariţie treptată în următorii cinci ani, şi mai bine a unei capacităţi europene îmbunătăţite care să asigure fără NATO menţinerea păcii în unele zone europene de conflict, nu deschis violente (cel mai probabil în Balcani). De fapt, aşa-numitul stâlp european va fi făcut mai puţin din beton armat şi mai mult din *papier-tnâche*[6]. Ca rezultat, Europa nu va reuşi să devină o amplă putere globală. Cât ar fi de dureros pentru cei care ar vrea să vadă o Europă politic vitală, majoritatea europenilor nu

6 Orig.lb.franceză = hârtie ruptă, mucava (n.tr.).

sunt dispuşi nici să moară, dar nici măcar să plătească pentru securitatea Europei.

PENTRU O DIRECŢIE STRATEGICĂ

Cei care fac politica SUA ar trebui să aibă în vedere o decizie simplă atunci când alcătuiesc politica americană faţă de Europa; să nu-şi facă un ideal din inamicul binelui. Idealul ar fi, din punctul de vedere al Washingtonului, o Europă unită politic şi care este un membru devotat al NATO – una care cheltuieşte tot atât de mult pentru apărare ca şi Statele Unite, dar care alocă, aproape în totalitate, fondurile pentru îmbunătăţirea capacităţilor NATO; care să dorească să aibă un rol NATO „în afara zonei de acţiune" pentru a reduce cheltuielile globale ale Americii şi să fie docilă faţă de preferinţele geopolitice ale Americii cu privire la regiunile adiacente, mai ales Rusia şi Orientul Mijlociu şi să fie conciliantă în probleme de comerţ internaţional şi finanţe. Binele este o Europă care să fie mai mult un rival din punct de vedere economic, care să extindă susţinut sfera interdependenţei europene concomitent cu încetinirea independenţei politico-militare reale, care îşi recunoaşte propriul interes în a menţine America desfăşurată în periferia europeană a Eurasiei cu toate că este deranjată de dependenţa ei relativă şi urmăreşte fără tragere de inimă emanciparea treptată.

Cei care fac politica UE ar trebui să recunoască faptul că „binele" actual serveşte interesele americane vitale. Ei ar trebui să aibă în vedere că iniţiative cum ar fi ESDI reflectă căutarea europeană de a dobândi respectul de sine şi că şicanele – o serie de „nu face" care emană atât de la stat cât şi de la departamentele apărării – nu fac decât să intensifice resentimentele europene şi au potenţialul de a-i arunca pe germani şi pe britanici în braţele francezilor. Mai mult, opoziţia americană la acest efort nu poate decât servi pentru a-i convinge pe unii europeni – în mod greşit – că NATO este mai important pentru securitatea SUA decât pentru Europa. În cele din urmă, dar nu în ultimul rând, date fiind realităţile scenei

europene, ceea ce ESDI formulează pentru NATO sunt probleme de procedură şi nu de principiu, iar problemele de procedură este improbabil să fie rezolvate în mod constructiv prin ridicarea lor la rangul de probleme de principiu.

De aici încolo, avertismentele dramatice de „decuplare” sunt contraproductive. Ele au o tentă teologică şi ca atare ameninţă să transforme diferenţele, care pot fi ajustate, în unele care implică dezbateri doctrinare. Ele sunt reminiscenţe ale coliziunilor de început ale NATO, care n-au dus la nimic bun – indiferent dacă au fost în legătură cu iniţiativa nereuşită a Forţei Nucleare Multinaţionale de la începutul anilor 1960, care a accelerat programul nuclear francez; sau mai recent, scurta criză din 1999 a eforturilor americane forţate de a transforma NATO într-un fel de alianţă globală („în afara zonei”), care s-a dezagregat repede odată cu izbucnirea războiului din Kosovo. Asemenea dispute prejudiciază şi distrag atenţia de la o realitate fundamentală: NATO, un succes cu adevărat remarcabil, poate să fie departe de a fi o perfecţiune, dar nu necesită încă o revizuire drastică.

Te poţi opri aici ca să întrebi: chiar dacă presupui că forţa noii Europe ar deveni realitate în 2003, unde şi cum ar putea ea acţiona de una singură? Ce scenariu credibil poate avea cineva în vedere în care să se poată acţiona în mod decisiv, fără garanţii prealabile ale sprijinului NATO şi fără vreo efectivă dependenţă de resursele NATO? Să presupunem un conflict cu Kremlinul în Estonia incitând minoritatea rusă şi apoi ameninţând cu intervenţia; Europa n-ar ridica niciun deget fără implicarea directă a NATO. Să presupunem că Muntenegru se separă şi Serbia invadează; fără participarea SUA forţa europeană proiectată probabil că ar fi înfrântă. Dacă, în vreo provincie europeană – să spunem Transilvania sau chiar Corsica – mişcări sociale ar crea o desfăşurare de forţe europene de menţinere a păcii (cum a fost cazul în Bosnia), o astfel de intervenţie e greu de crezut că ar deveni un exemplu pentru o Europă care

vrea să devină „un actor independent pe scena internaţională”, ca să-l cităm pe Alain Richard, ministrul francez al apărării.

Într-o misiune, cu adevărat serioasă, forţa europeană proiectată tot ar trebui să se bazeze în mare măsură pe resursele NATO în zonele importante de recunoaştere, informaţii şi pod aerian. Aceste resurse sunt în primul rând americane deşi sunt destinate NATO. Astfel NATO va fi, de facto, implicat, chiar dacă el şi-a exercitat, la început, opţiunea de a refuza. Pe scurt, dacă o criză este serioasă, reacţia europeană nu va fi independentă; dacă reacţia este independentă, criza nu poate fi gravă.

Pentru a fi siguri, ajustările din cadrul NATO vor fi inevitabile întrucât Europa va evolua lent într-o organizare mai precisă. ESDI va face procesele NATO de luare a deciziilor întrucâtva mai grele, poate chiar vor suferi într-un fel, întrucât UE caută să aibă o forţă proprie. ESDI, mai ales după ce europenii organizează în cadrul UE un fel de organism european de apărare, va avea, de asemenea, drept efect stimularea unei perspective strategice comune europene, de care America va trebui să ţină seama. Însă o postură se securitate europeană comună este mai probabil că va rezulta prin consolidarea industriei europene de apărare4 şi a intensificării planificării militare europene decât prin vreun salt precipitat – mai ales în 2003 – într-o capacitate europeană de luptă autonomă.

Desigur, o consecinţă mai mare pentru viitorul NATO, decât performanţa europeană scăzută în timpul războiului din Kosovo, este neperformanţa Europei *după* războiul din Kosovo. Faptul uimitor este acela că „Europa” nu numai că nu se poate proteja pe sine dar ea nu poate nici să se conducă singură. Inabilitatea statelor europene de a se angaja, în întregime, de sine stătătoare în menţinerea păcii într-o regiune mică şi slabă – şi reţinerea lor de a asigura finanţarea necesară pentru refacerea ei economică – constituie o serioasă provocare pe termen lung pentru coeziunea NATO mai mult decât pentru ESDI. Este

probabil ca să alimenteze neliniştea tot mai mare a Americii cu privire la rolul forţelor SUA în apărarea Europei.

În etapa cea mai apropiată, o problemă chiar mai mare de separare – de o şi mai mare importanţă strategică – poate fi generată de planurile SUA de a desfăşura un sistem de apărare cu rachete. Dezbaterea, care are loc în prezent, în SUA, cu privire la apărarea cu rachete, a fost iniţiată în primul rând din considerente politice interne şi o decizie americană unilaterală, luată în cursa fierbinte prezidenţială a SUA, fără îndoială că va fi prost primită în Europa. Desigur că unilateralismul american în această problemă ar putea avea consecinţe mult mai grave asupra securităţii americane şi europenedecât chiar cele mai intense îngrijorări ale SUA, cu privire la pretinsul efect de „decuplare” al ESDI. Dacă legăturile transatlantice de securitate urmează să fie susţinute, ca fiind prioritatea strategică centrală a Americii, este mai bine ca în acest stadiu să se angajeze discuţii comprehensive cu aliaţii Americii în ceea ce priveşte fezabilitatea, costurile, tranzacţiile de apărare şi efectele strategice, cât şi politice, ale desfăşurării rachetelor de apărare. În orice caz, este prea devreme să se facă o judecată prudentă asupra a cât de urgent este şi cât de practicabil poate fi un astfel de scut de apărare. Aceasta este o decizie ce trebuie luată de viitorul preşedinte al SUA.

În acelaşi timp, o prioritate strategică de bază a Statelor Unite trebuie să fie extinderea, în continuare, a NATO. Extinderea NATO oferă cea mai bună garanţie posibilă a menţinerii legăturilor transatlantice de securitate. Ea serveşte la crearea unei Europe mai sigure, cu mai puţine zone de ambiguitate geopolitică, concomitent cu creşterea interesului european într-o alianţă credibilă şi vitală. Desigur, cazul se poate rezolva întrucât decizia NATO din 1999, de a nu reveni la problema extinderii mai curând de 2002, trebuie revizuită şi, întrucât, un efort serios de a decide asupra a noi

membri trebuie făcut în 2001, când un nou preşedinte al SUA este în funcţie. Mai multeţări par să fie pregătite pentru includere, care îndeplinesc nu numai standardele stabilite recent pentru Polonia, Republica Cehă şi Ungaria, ci şi chiar cele anterioare pentru Spania.

O reluare mai devreme a procesului de extindere ar asigura un semnal clar că legătura transatlantică de securitate nu numai că rămâne vitală, dar şi că America şi Europa sunt amândouă serioase în ce priveşte securitatea Europei, ceea ce este cu adevărat un obiectiv european.

Sprijinul american pentru reluarea extinderii NATO este considerat împreună cu poziţia americană în extinderea UE. O Europă mai mare devine, mai puţin probabil, o ameninţare internă sau externă care să pună o problemă serioasă păcii internaţionale. Mai mult, pe termen lung, cu cât mai mare va fi competiţia între membrii NATO şi UE, cu atât mai mare va fi coeziunea comunităţii transatlantice şi, mai convingătoare, complementaritatea viziunilor atlanticiste şi europene.

Este de felicitat faptul că unii din candidaţii calificaţi, în prezent, pentru calitatea de membri ai NATO sau ai UE se întâmplă să fie aceleaşi ţări. Statele Unite pot argumenta, convingător, că Slovenia, Slovacia şi Lituania deja îndeplinesc sau sunt pe cale de a îndeplini criteriile de membri ai NATO. Potrivit unui studiu comparativ întocmit de Princewaterhouse Coopers, mai multe state central europene (inclusiv Slovenia şi Estonia) sunt mai calificate – în termeni de stabilitate macroeconomică, GNP, interacţiune economică cu UE şi infrastructură economică – pentru a fi membre UE decât au fost Grecia, Polonia şi Republica Cehă – ambele deja membre ale NATO – au fost recent trecute în *Economist* ca fiind mai calificate decât Italia! Ceea ce face totul remarcabil este că „actualele cerinţe de admitere sunt mai numeroase şi mai stringente decât cele care au stat în faţa ţărilor sud-europene care au intrat mai demult în UE” 5.

Că unele ţări merită să intre în UE şi NATO, trebuie

să faciliteze şi să încurajeze, mai mult sprijinul SUA pentru extinderea ambelor. Consultările la nivel înalt NATO-UE cu privire la punerea în scenă a unei extinderi progresive şi continue, vor fi, ca atare, foarte de dorit. Este încă prematur în această etapă chiar de speculat care ar putea fi, în final, limitele exterioare ale celor două, din fericire, entităţi comune. Va depinde mult de evoluţia Rusiei pentru că uşile Europei atlanticiste trebuie menţinute deschise. O UE extinsă în comun cu NATO poate încuraja evoluţia pozitivă a Rusiei prin potolirea vechilor tentaţii imperiale. Rusia poate atunci să-şi recunoască propriul interes de a se adapta şi a deveni asociat al NATO. Dacă nu o face, atunci un NATO extins va asigura securitatea necesară unei Europe extinse. În orice caz însă o excludere, a priori, a oricărui stat european calificat fie din NATO sau din UE ar fi lipsită de înţelepciune.

Mai mult, atât din punct de vedere geopolitic cât şi economic, nu este prea devreme de notat că, odată ce atât NATO cât şi UE s-au extins ca să includă statele baltice şi unele sud-est europene, includerea ulterioară nu numai a Turciei ci şi a Ciprului (ca urmare a unei înţelegeri turco-greceşti) şi a Israelului (ca urmare a unei

UN DECALOG AL PREMISELOR ŞI LINIILOR DIRECTOARE ALE POLITICII FUNDAMENTALE ALE SUA

1. Europa rămâne aliatul firesc şi important al Americii.

2. O Europă atlanticistă este esenţială pentru un echilibru eurasian stabil.

3. O capacitate europeană de apărare autonomă improbabilă în orice sens, în viitorul apropiat, n-ar trebui să întâmpine opoziţia Statelor Unite.

4. Unitatea politică aliată este mai importantă decât sporirea capacităţilor NATO.

5. Statele Unite trebuie să întârzie orice decizie de desfăşurare referitoare la sistemul de apărare cu rachete balistice până când se ajunge la un consens cu aliaţii

NATO.

6. Statele Unite trebuie să aibă în vedere un NATO extins în Europa dau nu un NATO „în afara zonei”.

7. Statele Unite au un interes mai mare în extinderea Europei decât în integrarea Europei.

8. NAT0 şi UE trebuie să conlucreze prin planuri comune pentru o extindere viitoare.

9. În final, Turcia, Cipru şi Israelul ar putea fi incluse în ambele entităţi.

10. N-ar trebui să existe limitări sau excluderi, a priori, în privinţa membrilor NATO şi UE.

păci complete cu toţi vecinii ei) poate deveni, de asemenea, de dorit. În plus, Europa, extinzându-se comunitatea transatlantică, într-o anume privinţă, va trebui să răspundă semnalelor din partea unor ţări ca Ucraina, Georgia şi chiar Azerbaidjan, al căror obiectiv, pe termen lung, este să se califice pentru participarea la marea acţiune istorică ce are loc în cadrul UE şi sub umbrela de securitate a NATO.

În promovarea acestui mare proiect, Statele Unite trebuie să rămână susţinătoare ale încercării UE de intensificare a integrării chiar dacă acest sprijin va fi, în principal, retoric. Statele Unite au evitat, în mod înţelept, să se identifice cu opoziţia conservatoare britanică faţă de unitatea politică şi monetară a Europei şi la fel, în acelaşi mod, trebuie să evite tentaţia de a etala *Schadentreude*[7] când Europa face un pas greşit. Pentru că integrarea europeană va fi, sigur, lentă şi pentru că organizarea europeană va fi asemănătoare cu cea a Americii, America nu trebuie să se teamă de apariţia unui rival. Relaţiile transatlantice sunt mai mult un mariaj care uneşte la un loc diferenţe respectate reciproc – ce includ şi chestiuni ce ţin de o anumită diviziune a muncii – precum şi trăsături comune, dar toate acestea, de fapt, servesc la consolidarea parteneriatului. Acesta a fost cazul în ultima jumătate de secol şi va rămâne la fel încă mult timp de acum înainte.

7 Orig.lb.germ.= bucurie răutăcioasă la necazul altuia (n.tr.).

De fapt, caracterul evolutiv al sistemului internaţional trebuie să consolideze legătura transatlantică. Europa şi Statele Unite reprezintă, împreună, mai puţin de 12 la sută din populaţia lumii şi sunt considerate, în mare măsură, ca insule de prosperitate şi privilegii într-un mediu înconjurător global agitat şi oscilant. În acest secol de comunicaţii rapide, o conştiinţă a inegalităţii poate fi neîntârziat transformată în ostilitate politică îndreptată asupra celor care sunt invidiaţi. De aici, atât propriul interes cât şi un sens de potenţială vulnerabilitate trebuie să continue a asigura baza unei alianţe durabile americano-europene.

Organizarea europeană, situată la marginea vestică a Eurasiei şi în imediata proximitate a Africii este mai degrabă expusă riscurilor inerente creşterii tumultului global decât America cu o coeziune socială-politică specială, fiind şi mai puternică militar şi mai izolată din punct de vedere geografic. Europenii vor fi imediat expuşi unui mare risc dacă imperialismul şovin ar motiva, din nou, politica externă a Rusiei, sau dacă Africa şi/sau Asia de Sud şi Centrală suferă înrăutăţirea problemelor sociale. Proliferarea armelor de distrugere în masă, nucleare sau de alt fel, va pune şi mai mult în pericol Europa, dat fiind capacitatea militară limitată a Europei şi proximitatea statelor potenţial ameninţătoare. După cum vom vedea, Europa va continua să aibă nevoie de America, pentru a fi cu adevărat în siguranţă.

În acelaşi timp, o relaţie strânsă cu Europa legitimează din punct de vedere filosofic şi dă contur rolului global al Americii. Ea creează o comunitate de state democratice fără de care Statele Unite ar fi izolate în lume. Să păstreze, să dezvolte şi mai ales să lărgească această comunitate – pentru a „asigura binefacerile libertăţii pentru noi şi posteritate" – trebuie să rămână, aşadar, sarcina istorică vitală a Americii.

Note

1. „Geometria variabilă implică faptul că celor dornici

şi capabili li se vor permite să intensifice gradul de integrare în zonele de politică specifice, în timp ce cei lipsiţi de voinţă nu vor fi obligaţi să urmeze procesul. O abordare cu mai multe viteze înseamnă că în timp ce aceia ce sunt doritori şi capabili continuă integrarea într-o zonă politică dată, cei doritori dar incapabili vor avea o hartă a drumurilor clare care să le arate cum se pot ei integra la o dată ulterioară”. Robin Niblett, „The European Disunion”, *The Washington Quarterly* (Winter 1997), p. 104 – 105.

2. OECD[8] estimează că UE va avea nevoie de 35 milioane de imigranţi în următorii 25 ani pentru a ţine populaţia la nivelurile din 1995 şi încă de 150 milioane în 2005 dacă se doreşte să se menţină rata curentă de pensionări din rândul muncitorilor. În plus, se estimează că în 2030 pensiile de stat vor absorbi 5, 5 la sută din GDP[9] în Anglia, 13, 5 în Franţa, 16, 5 în Germania şi 20, 3 în Italia (Echivalentul estimat pentru Statele Unite este de 6, 6).

3. Potrivit unui raport întocmit de Jacques Attali la cererea ministrului de externe al Franţei, Franţa – combinând generozitatea continentală cu coerenţa strategică va trebui, în mod deliberat, să „promoveze ceea ce nu se mai poate evita” şi anume, o Europă care să cuprindă 35 sau chiar 40 membri, incluzând între alţii Ucraina şi Georgia, prin aceasta optând pentru „pluralism” contra federalism. În mod contrar, Werner Weidenfeld a avertizat recent în *Frankfurter Allgemeine Zeitund* că „această abordare limpede a oricărei încercări de întărire a identităţii europene va deveni călcâiul lui Ahile al Europei”.

4. Un pas semnificativ în această direcţie a fost făcut în 1999 prin fuziunea dintre Aerospaţiale Matra SA şi Daimler Chrysler Aerospace AG pentru a crea Compania Aeronautică de Apărare şi Spaţiu, cu resurse şi posibilităţi care sunt competitive la standarde americane.

---

8 Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (n.tr.).

9S ituația economiei în Europa Centrală și de Est în raport de cerințele EU (n.tr.).

5. Eva Ehrlich şi Gabor Revesz, *The State of the Economy* în *Central and Eastern Europe Compared with the*

*EU-s Requirements** (Budapesta: Academia Ungară d, e Ştiinţe, 1999), p.4.

Anexă

Un dialog Daniel Vernet, director pentru relaţii internaţionale, *Le Monde*

Zbigniew Brzezinski ştie exact unde poate fi desfăşurată forţa europeană de apărare: în Corsica! Mulţumesc doctore. Noi deja avem Jandarmeria Franceză, un fel de gardă naţională care este foarte solicitată în Bosnia şi Kosovo în acest scop.

În mod mai serios, Brzezinski reprezintă partea binevoitoare a poziţiei americane faţă de procesul de integrare europeană, inclusiv încercarea de a constitui forţele europene de apărare care să fie capabile de a acţiona independent de NATO. El nu critică această decizie. El nu recomandă ca Washingtonul să o submineze. El nu o transformă într-o problemă de principiu care ar putea diviza cele două părţi ale Atlanticului. Fiind mai mult decât sceptic în privinţa abilităţii europenilor de a înfăptui ceea ce s-au angajat să facă, el dă administraţiei americane un sfat consistent: să nu se teamă de apariţia unui rival. Brzezinski are o pledoarie bună, susţinută cu argumente, care pot fi luate în seamă. Să scot în evidenţă câteva din ele.

1. Integrarea a înlocuit unificarea ca ţel final al procesului european. Va fi un proces lent, întrucât unul prea rapid ar putea mai degrabă diviza Europa decât să o unească.

2. Europa se va dezvolta orizontal mai curând decât vertical şi lărgirea nu este compatibilă cu intensificarea.

3. ESDI – Identitatea Europeană de Securitate şi Apărare – nu reprezintă o ameninţare pentru NATO pentru că, şi în cea mai optimistă ipoteză, ea va fi eficientă doar în crize nesemnificative.

4. NATO şi UE trebuie să se extindă în acelaşi ritm, neexcluzând, a priori, nicio ţară şi incluzând asocierea strânsă cu Rusia.

Rusia trebuie să recunoască faptul că această extindere combinată NATO-UE nu contravine intereselor ei. Dacă nu o face, extinderile NATO şi UE vor avea nevoie să asigure securitate unei Europe extinse.

Brzezinski pare să accepte viziunea lui Attali a unei Europe de la Atlantic la Vladivostok, care nu se potriveşte cu visul părinţilor fondatori al Pieţei Comune şi ai Comunităţii Europene. Acel vis avea în vedere noua Europă, nu doar ca zonă de comerţ liber, ci şi ca actor internaţional, un partener politic pentru America – poate că nu o putere globală pentru această generaţie sau următoarea, dar o putere regională, nu doar pentru a rezolva conflictele istorice între statele sale membre ci pentru a exporta securitate şi prosperitate posibilă „apropiaţilor ei".

Brzezinski are dreptate: Există o contradicţie între această viziune – susţinută în mod tradiţional de toate guvernele franceze, dar nu în mod necesar împărtăşită de toţi partenerii din UE – şi configuraţia actuală a Europei. El are, de asemenea, dreptate să evidenţieze că această situaţie nu se va schimba, probabil, în următorii ani. În unele privinţe (investiţiile de exemplu), Europa mai probabil se va mulţumi cu cadrul existent decât să facă schimbări profunde necesare unui *grand bond en avant*[10] în alte privinţe (cum este apărarea) lipseşte fie voinţa, fie mijloacele, sau amândouă, pentru a avea o politică comună; în mod deosebit, lipseşte voinţa politică de a aloca resurse mai mari bugetelor apărării, fără de care va fi imposibil, pentru Europa, de a avea o politică comună externă şi de securitate.

Toate aceste puncte sunt indispensabile. Totuşi, viitorul Uniunii Europene nu arată aşa de palid cum este descris de Brzezinski. Până acum, Europa nu a atins un

10 Orig. 1b. franceză = un pas mare înainte (n.tr.).

punct din care să nu se mai poată întoarce, care să facă viziunea originală imposibilă. Mai mult, toate măsurile luate în ultima decadă – piaţa unică, euro, circulaţia liberă a persoanelor în interiorul Europei („aşa-numitul „Schengenland”), desemnarea unui înalt Reprezentant pentru Relaţii Externe şi Securitate Comună, un pas modest dar realist spre o apărare europeană – lasă deschisă posibilitatea unor îmbunătăţiri viitoare, chiar dacă ele n-ar fi unele spectaculare. Toate opţiunile sunt încă pe masă.

Să luăm forţele de proiectare. Brzezinski, pe bună dreptate, observă că reacţiile europene nu vor fi independente dacă este serioasă criza. În prezent este desigur aşa. Însă o reacţie independentă, într-un conflict mai puţin decât vital, va fi un pas major înainte comparat cu inabilitatea şi îndărătnicia europenilor de a acţiona în unele crize de mai mică intensitate din anii precedenţi. Să facem primul pas, înainte de a-l face pe al doilea.

Europa nu va fi o putere militară, dar nu va pune limite ambiţiei sale şi va deveni o putere slabă, un fel de Elveţie mai extinsă la care se referă Brzezinski.

De la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, poziţia Americii cu privire la integrarea europeană a fost întotdeauna ambiguă: unificare, dar nu prea multă. Sfârşitul Războiului Rece n-a modificat această ambivalenţă: Europa cea sărmană ce este incapabilă de a depăşi o integrare limitată: America cea fericită care are un asemenea aliat.

Christoph Bertram, editor asociat, *Foreign Policy*

Pentru toate multele sale puncte bune, reţeta lui Brzezinski referitoare la viitorul relaţiilor americano-europene este, în analiza finală, una de complezenţă şi ca atare imperfectă. Se poate rezuma într-o propoziţie: Europa, departe de a deveni un rival pentru Statele Unite, va rămâne o veritabilă dependentă, un instrument util pentru strategia SUA de a răspândi stabilitate în cât mai multe ţări, în afara Rusiei, încorporându-le; ea trebuie să

fie privită cu îngăduinţă dar nu considerată un partener egal de către Statele Unite.

Într-o problemă, Brzezinski are dreptate: nu este nevoie ca americanii să intre în panică pentru că UE încearcă să grăbească integrarea de apărare. Enervarea, care face agitaţie pe culoarele Washingtonului, determinată de planurile de îmbunătăţire modeste chiar dacă urgente în capacităţile europene de intervenţie militară „în afara zonei”, nu este justificată: indiferent ce rezultă din plan, în final forţele europene vor trebui să se alăture intereselor SUA şi, ca atare, să dobândească iniţial acordul SUA.

A face însă din puterea militară testul litmus[11] al integrării europene înseamnă a repeta greşeala lui Stalin de a judeca Biserica Catolică după numărul diviziilor ei. Chiar şi Brzezinski, cel mai european dintre politologii realişti ai Americii, nu înţelege ce este realmente cu această nouă Europă. Pentru el, ea este „un organism construit pe convenienţă”, nu „pe convingere”, un instrument pragmatic de prosperitate şi stabilitate împărtăşite. Pragmatismul nu reuşește să explice, însă, gradul în care state mândre de istoria lor şi-au sacrificat autonomia naţională pentru interdependenţa europeană. *Ceea* ce le-a făcut pe ele să se supună autorităţii legilor comune şi unui tribunal suprem comun, ca să creeze o monedă comună, să unească partea vestică a Continentului, să invite noile democraţii ale restului Europei în mijlocul lor şi, acum, să încerce să dezvolte mijloacele pentru acţiune militară autonomă, n-a însemnat niciodată pur şi simplu convenienţă. A fost şi este o idee precisă asupra a ceea ce ar trebui să fie Europa.

Forţa acestei idei n-ar trebui subestimată. Americanii s-au obişnuit să o recunoască, răbdători, dar încurajând, în mod repetat, eforturile de integrare europeană, în decursul tuturor decadelor Războiului Rece. Acum, poate

11 Testul litmus = un test în care un singur factor (cum ar fi o poziție, un eveniment, un fapt) ar fi decisiv (n.tr.).

că în afară de iritarea pentru nou-descoperita încredere a Europei, cuplată cu o fascinaţie, de moment, pentru reuşita militară şi tehnologică şi beţia grandorii, care a coborât asupra singurei şi, probabil, ultimei superputeri a omenirii, americanii par să-şi fi pierdut atât răbdarea cât şi viziunea.

Brzezinski, cu părere de rău, face aici un raţionament strategic pentru această pierdere.

Este, fără îndoială, o viziune îngustă şi din motive precise autorul însuşi declară atât de elocvent la începutul articolului său: „America şi Europa servesc împreună ca axă a stabilităţii globale”. Nu există niciun alt partener similar pentru o Americă ce se preocupă de ordinea internaţională, prosperitate şi progres democratic. Iar Europa, indiferent de limitele sale, este un partener mult mai puternic în prezent decât în timpul Războiului Rece. Ea va fi şi mai puternică în viitor.

Ca atare, ar trebui să fie interesul prioritar al Americii să pună acum bazele unui parteneriat cu Europa de mâine. Supremaţia SUA poate dura o generaţie, dar nu va dura o veşnicie. Ce poate fi mai bun decât a se folosi de acest avantaj temporar, pentru a stabili, acum, cadrul instituţional pentru un parteneriat în care o Europă ce va fi mai puternică, decât este în prezent, şi o Americă ce va fi mai slabă să conlucreze pentru ordine, prosperitate şi democraţie în lumea de mâine? Aceasta, Dr. Brzezinski ar fi o politică reală, plină de imaginaţie!

Timothy Garton Ash, membru asociat la *Colegiul St. Antony*, Oxford

După cum mă aştept întotdeauna de la Zbigniew Brzezinski, acest eseu este lucid, incisiv, cu anvergură şi stimulator. Sunt de acord cu majoritatea analizelor şi recomandărilor sale politice mai ales cele cu privire la NATO şi extinderea UE. Totuşi, daţi-mi voie, ca un european englez, să evidenţiez cinci puncte, cu care parţial nu sunt de acord şi care parţial necesită a fi detaliate.

Primul, sunt întotdeauna pentru a spune lucrurile care conţin adevăr, chiar dacă ele nu sunt de ajutor din punct de vedere politic. Declaraţia că Europa este „de facto, protectoratul militar al Statelor Unite” nu mi se pare nici adevărată şi nici folositoare. Dacă eu spun „Xanadu este un protectorat francez”, acest lucru semnifică, în general, că francezii conduc Xanadu. Americanii nu conduc Europa. Chiar în sensul cel mai slab de „a fi dependent pentru protecţie militară”, această declaraţie probabil că nu este adevărată, întrucât, cât de haotice ar fi aranjamentele de apărare ale Europei, totuşi, nu există ameninţări, în prezent, la adresa securităţii noastre, împotriva cărora puterile europene majore să nu se poată apăra ele însele şi pe partenerii lor din UE.

În al doilea rând, este totuşi adevărat că şi cele mai puternice ţări din UE se bazează încă patetic pe Statele Unite în cazul oricărei acţiuni militare prezente dincolo de frontierele UE, chiar într-un petic dosnic cum ar fi Kosovo. Cred că se poate în mod util reliefa că un motiv important pentru aceasta este acela că liderii Europei Occidentale au stabilit priorităţi greşite la finele Războiului Rece, punând crearea unei monede comune înaintea unei armate comune. Cu iniţiativele actuale de îmbunătăţire a politicii externe şi a coordonării apărării, UE face în 2000 ceea ce trebuia să facă în 1990 (Fac argumentarea mai detaliată în noua mea carte *History of the Present*).

În al treilea rând, Brzezinski are absolută dreptate cu privire la nevoia urgentă pentru Statele Unite să fie văzute mai degrabă ca susţinătoare ale acestor iniţiative întârziate, decât ca nemulţumite, mai ales, în domeniul apărării. Mesajul politic la nivelul cel mai înalt din partea administraţiei de la Washington trebuie să fie total şi puternic pozitiv: „*Dorim* Europa să aibă o identitate de apărare mai puternică şi o forţă de reacţie rapidă şi eficientă”. Punctul suplimentar ar putea fi în mod util: „şi noi vă aşteptăm acum pe voi să aveţi singuri grijă de Kosovo”. Rezerve justificate cu privire la compatibilitatea

NATO pot fi exploatate la niveluri mai scăzute şi mai tehnice.

În al patrulea rând, da, Europa nu va fi niciodată o ţară. Însă (parţial, cu ajutorul introspecţiei), eu nu sunt atât de pesimist ca Brzezinski în legătură cu posibilităţile unei identificări emoţionale pozitive cu Europa. Fireşte, eu cred că noi avem prieteni comuni în Europa Centrală care s-ar putea bine imagina „murind pentru Europa”. *Malgré tout*[12], Europa are un suflet. Este o luptă continuă pentru acest suflet. Spus simplu, aceasta este o nouă versiune a vechiului dezacord între orientarea atlantică, liberală, comerţ liber global şi cea protecţionistă gaullistă, etatistă. Din punct de vedere istoric, balanţa avantajului se înclină de la cea de a doua spre prima.

În al cincilea rând, prin ceea ce face şi spune, America va afecta semnificativ această luptă, în bine şi în rău. Nici aşteptând Statele Unite ale Europei şi nici acceptând o Europă ca o Elveţie mai mare, SUA ar trebui să acţioneze spre două scopuri, cel mai bine definite de George Bush (Sr): „parteneri în conducere” şi „Europa întreagă şi liberă”.

Brzezinski răspunde:

De fapt, în principal, sunt de acord cu punctele de bază ridicate prieteneşte de criticii mei europeni. Doresc foarte mult ca America să aibă Europa ca partener real, dar o concepţie plină de dorinţă nu este un bun îndrumător în constituirea politicii adevărate. Creând un spaţiu european mai extins şi mai progresiv integrat, aliniat îndeaproape cu Statele Unite, acesta este singurul joc posibil; alternativa la el este stagnarea în colaborarea cu Europa şi o revenire la nesiguranţa geopolitică din regiunea dintre zona euro-atlantică şi Rusia.

Capitolul trei

Convieţuirea cu Rusia

Includerea progresivă a Rusiei în comunitatea transatlantică, în extindere, este componenta necesară a

12 Orig.lb.franceză = orice ar fi (n.tr.).

oricărei strategii a SUA pe termen lung pentru a consolida stabilitatea pe mega-continentul eurasian. Urmărirea acestui scop va necesita răbdare şi persistenţă strategică. Nu există diferenţe pe parcurs. Trebuie create condiţii geostrategice care să-i convingă pe ruşi că este în propriul interes al Rusiei să devină un stat-naţiune european postimperial şi cu adevărat democratic – un stat puternic angajat în comunitatea transatlantică.

Din entităţile eurasiane majore (Uniunea Europeană, Rusia, China şi Japonia) doar Europa şi Japonia se poate spune că recunosc, pe deplin, poziţia lor fundamentală în stabilitatea internaţională. Cazul este întrucâtva mai ambiguu cu privire la China şi Rusia, care favorizează încă schimbări mai mult sau mai puţin dramatice în distribuirea puterii globale. Ambele sunt însă conştiente de limitele lor şi de interesul lor de a coopera cu Vestul. China este astfel înclinată, în mare măsură, în această cooperare, pentru că reprezintă un succes economic continuu; Rusia, pentru că nu este. China prosperă cu investiţii străine, Rusia se teme de ameninţări potenţiale din sudul şi estul ei imediat şi percepe diminuarea utilităţii forţelor sale nucleare. China este încrezătoare în sine; Rusia este conştientă de sine.

Ca atare, atât Rusia cât şi China pot fi susceptibile de o strategie care are ca ţel includerea lor în structurile internaţionale cooperante. În acest scop, două triunghiuri eurasiene de putere trebuie ferm conduse şi cu timpul conectate mai direct: primul implicând Statele Unite, Uniunea Europeană şi Rusia; al doilea implicând Statele Unite, Japonia şi China1. Pentru ca această legătură să fie eficientă, este esenţială angajarea constructivă a Rusiei.

Este sigur că nici America şi Europa, chiar mai puţin, nu pot prin ele însele să atragă sau să transforme Rusia. Transformarea Rusiei trebuie să vină din interior, tot aşa cum a fost cazul la începutul secolului XX cu prăbuşirea Imperiului Otoman şi apariţia unui nou stat modern. Dar atât America cât şi Europa pot să ajute la crearea nu numai a unui context favorabil ci şi obligatoriu pentru

schimbarea dorită. Şi, pentru aceasta, în pofida pesimismului justificat pe termen scurt, cu privire la perspectiva conducerii politice în prezent a Rusiei, există o bază rezonabilă de optimism pe termen lung.

CADRUL ISTORIC

Apariţia unui stat rus, democratic, orientat spre Europa, post-imperial şi naţional, ar asigura, relevant, din punct de vedere istoric şi strategic, răspunsuri echilibrate la două întrebări care-i bântuie astăzi, politic, pe ruşi: ce este Rusia şi unde se află Rusia? Aceste întrebări se pun, în jur, la limita catastrofei sociale şi într-un context de vulnerabilitate geopolitică.

Nu se poate subestima dauna cumulativă pricinuită poporului rus de cei şaptezeci de ani de comunism. Condiţia actuală a Rusiei nu trebuie judecată prin strălucirea superficială a Moscovei sau St. Petersburgului, primii beneficiari ai pătrunderii de fonduri financiare vestice, sau a ratelor de creştere ruseşti ocazional fluctuante. Realitatea dureroasă este că experimentul comunist a lăsat moştenire poporului rus o agricultură ruinată, o infrastructură socială retardată şi în multe locuri primitivă, o economie înapoiată care se confruntă tot mai mult cu riscul dezindu-strializării progresive, un mediu înconjurător devastat şi o populaţie ameninţată demografic.

A măsura, cu precizie, efectele cumulative ale acestei moşteniri este imposibil. Ele sunt nu numai masive dar şi de durată. Criza actuală a Rusiei coincide cu colapsul imperiului rus vechi de cinci sute de ani, care s-a extins în era sovietică într-un imperiu şi mai mare, comunist. Criza internă ameninţă bunăstarea poporului rus; colapsul imperial, în timp ce determină o potenţială provocare geopolitică, produce confuzie, tentează şi frustrează elita politică a ţării – o elită care timp de zeci de ani n-a fost numai doctrinar năucită, ci, la intervale a fost şi letal înlăturată3. Această elită s-a dezvoltat, obişnuită cu privilegiile şi satisfacţiile statutului global al Rusiei, un

statut pentru care astăzi nu există nicio bază solidă.

Ultimii zece ani au sporit mai degrabă decât să rezolve aceste provocări. Deschiderea relativă a Rusiei i-a făcut pe ruşi să fie pe deplin conştienţi de reala şi enorma discrepanţă care separă condiţia lor de cea a vecinilor lor vest-europeni. Conştiinţa tot mai mare şi mai larg răspândită a faptului că, deşi cu o densitate mare de populaţie, China cu care se învecinează o duce incomparabil mai bine, este o sursă suplimentară de nelinişte. În cele din urmă, pentru că a fost mult timp obişnuită să gândească despre sine că ar fi principalul rival al Americii, este suficient de greu dacă ne gândim că produsul intern brut (GDP) din Rusia, măsurat în termeni de dobândirea parităţii puterii, reprezintă doar o zecime din America, aproximativ jumătate din India şi ceva mai puţin decât Brazilia.

Trebuie să fie neliniştitor pentru ruşii informaţi să afle că în ultimul an China a beneficiat de peste $ 43 bilioane din investiţii străine directe (aducând în anii 1992 – 1999 un total de aproximativ $ 350 bilioane) şi Polonia postcomunistă, mult mai mică, a fost singură beneficiara, în 1999, a $ 8 bilioane din astfel de investiţii – în timp ce doar $ 2 – 3 bilioane au fost direct investite, de peste hotare, în Rusia în aceeaşi perioadă (ceea ce face un total mai redus de $ 11, 7 bilioane între 1992 – 1999). Investiţiile străine slabe se datoresc, în parte, proastei imagini economice internaţionale a Rusiei. În Raportul de Competitivitate Globală din 1999, Rusia a fost clasată ultima între cele 59 ţări avute în vedere (China a fost a 32-a, Zimbabwe a 57-a şi Ucraina a 58-a). Într-o apreciere comparativă cu privire la corupţia din 99 de state, Rusia a fost plasată pe locul 82 (după Armenia).

Se spune că nu au fost investiţii majore interne în Rusia în ultimii zece ani. În 1997 întreg capitalul investit în sectorul productiv a scăzut cu aproape 17 la sută faţă de nivelul anului 1990 şi doar recent a mai crescut uşor. Mai mult, s-a estimat că ar fi nevoie, în mare, de $ 25 trilioane

în următorii 25 de ani ca să se refacă infrastructura industrială a Rusiei care, în medie, este de trei ori mai veche decât cea din ţările OECD. Desigur, chiar cu măsuri de refacere economică susţinute, la o rată anuală de 5 la sută, Rusia va obţine doar cam 2 la sută din produsul intern brut (GDP) mondial în 2015. Prin contrast, Statele Unite şi UE împreună vor avea aproximativ 45 – 50 la sută şi Japonia cu China, combinate, probabil încă 25 la sută sau cam aşa. Discrepanţele calitative din inovaţia tehnologică şi competitivitatea economică dintre Rusia şi vecinii ei vestici pot fi şi mai mari.

Imaginea socială este şi mai sumbră. Cam 70 milioane de ruşi trăiesc în zone urbane afectate de niveluri de poluare care depăşesc nivelurile de contaminare maximă ale SUA cu un factor de cinci sau chiar mai mult. După standardele SUA cam 75 la sută din apa consumată în Rusia este poluată. Sistemul de sănătate din Rusia, multă vreme o sursă de mândrie, funcţionează prost, cu multe spitale (mai ales în zonele neurbanizate) cărora le lipseşte apa caldă şi care nu sunt în stare să aibă standarde, chiar minime, de igienă. S-au înregistrat cam 100.000 cazuri de tuberculoză şi doar 40 la sută din totalul naşterilor au avut ca rezultat copii perfect sănătoşi. Potrivit unui studiu, cam 20 la sută din elevii de clasa I au fost diagnosticaţi cu o formă de retardare mintală. Durata de viaţă probabilă pentru bărbaţi a scăzut de la aproximativ 64 ani în 1990 la aproximativ 59 ani în 1999 (datele alternative sugerează că cifra ar putea fi de aproximativ 61 ani, tot foarte scăzută după standardele vestice). Raportul mondial de sănătate (*World Health Raport*) pe anul 2000, referitor la sistemele naţionale de sănătate, clasează Rusia pe locul 130 în faţa doar a Sudanului.

Fireşte, populaţia Rusiei a scăzut de la 151 milioane în 1990 la aproximativ 146 milioane în 1999 – cu decese anuale în ultimii ani care depăşesc naşterile cu uşor peste 50 la sută (cam 2 milioane de decese şi 1, 3 milioane de

naşteri pe an). În timp ce refacerea economică şi o ameliorare a programelor de sănătate publică ar putea, eventual, încetini declinul populaţiei, unele studii demografice anticipează că populaţia Rusiei ar putea să scadă sub 135 milioane în 2025. Apoi, de

TRIADA GEOSTRATEGICĂ asemenea, mulţi ruşi pleacă din extremităţile expuse ale Rusiei, din nord şi din Extremul Orient spre regiunea centrală, mai sigură, la vest de Urali, atrăgând după sine eforturi foarte mari pentru colonizarea periferiilor cu o populaţie rară, din nord şi est.

Rusia, ca atare, este confruntată cu o ameninţătoare combinaţie de demografie şi geografie. China, vecinul ei din Extremul Orient, nu numai că are o populaţie de aproximativ 1, 2 bilioane, dar are şi o economie care în termeni GDP este deja de patru ori mai mare ca a Rusiei. De asemenea, nu este nicio sursă de reasigurare geopolitică pentru Rusia întrucât economia Japoniei este de aproximativ cinci ori mai mare decât a sa; şi spre vest o Uniune Europeană care prinde contur are o economie deja de aproape zece ori mai mare ca a Rusiei şi o populaţie de vreo 375 milioane. În plus, Europa, mult mai aproape, este aliată cu Statele Unite care are o populaţie de două ori mai mare ca a Rusiei şi un produs intern brut mai mare de zece ori. În sud, perspectivele sunt chiar şi mai semnificative. Acea zonă este, în prezent, organizată în nouă state locuite aproape în exclusivitate de musulmani. Populaţia lor, combinată, totalizează cam 295 milioane nemaipunând la socoteală populaţia Turciei orientată spre Europa, care este de aproximativ 65 milioane. Alte 20 milioane de musulmani trăiesc acum în interiorul graniţelor Rusiei. La ratele actuale de naşteri, în 2025 populaţia islamică, care trăieşte în proximitatea sudului Rusiei, s-ar putea cifra la 450

milioane (fără a lua în calcul 85 milioane de turci, estimate).

Este plauzibil ca majoritatea ţărilor musulmane din vecinătate să fie slabe din punct de vedere economic,

făcând să crească probabilitatea ca ele să fie, totodată, oscilante din punct de vedere politic. Populaţiile lor – în principal alcătuite din generaţia mai tânără, care este efervescentă, cu o conştiinţă de sine tot mai naţionalistă şi mai intens islamică în autodefinire – s-ar putea dovedi total susceptibilă la apeluri extremiste. Dacă nu sunt manevrate cu mare abilitate şi reală moderaţie de fosta lor vecină imperială, trezirea lor politică ar putea dobândi un fervent aspect antirus din care comportamentul greşit al ruşilor faţă de Cecenia ar putea fi doar un precursor.

Ca atare, depinde mult de performanţa actualei elite politice a Rusiei – o elită care este total diferită în componenţă şi concepţie faţă de contrapartidele postcomuniste din Europa Centrală. Actuala conducere din Rusia nu include foşti disidenţi politici, nici măcar unul. În plus, în Europa Centrală opoziţia anticomunistă – Solidaritatea, în Polonia, Sajudis, în Lituania, şi Charta 77 de la Praga – au reprezentat o masă critică, care a fost, ulterior, capabilă de a întreprinde reforme democratice, în majoritatea statelor central europene, partidele comuniste s-au convertit, de asemenea, în unele democrate, în general susţinătoare de reforme şi de legături mai strânse cu NATO şi UE.

Spre deosebire, actuala elită politică rusă este în mare măsură oalianţă din foşti aparatnici oligarhi scoşi în afara legii, KGB şi conducători militari. Renunţarea de către ei la trecutul sovietic a fost formală: păstrarea unui mausoleu în centrul Moscovei care glorifică trupul îmbălsămat al întemeietorului gulagului rezumă, admirabil, înclinaţia lor mentală. Desigur, noua echipă a preşedintelui Vladimir Putin este formată din oameni care, cu nicio excepţie, ar putea servi şi acum în cele mai înalte eşaloane ale guvernului sovietic (mai ales ale KGB), dacă ar mai exista Uniunea Sovietică. Propria descendenţă politică a lui Putin este destul de sugestivă în acest sens. El este la a treia generaţie de aparatnici: tatăl său a fost funcţionar de partid, iar bunicul lui a servit chiar în grupul

de securitate personală a lui Lenin şi apoi a lui Stalin.

Conducerea actuală de la Kremlin s-a maturizat în anii de declin al Uniunii Sovietice. În general, ea nu a mai crezut în ideologia sovietică, dar i-a plăcut puterea sovietică. Prăbuşirea Uniunii Sovietice a fost, pentru majoritatea membrilor săi, nu numai un şoc istoric ci şi o calamitate, care ar fi putut şi ar fi trebuit să fie prevenită, în timp ce unii îşi şterg lacrimile cu profiturile ce au decurs din economia de stat distrusă prin spoliere, fireşte că se simt marginalizaţi, prin pierderea de către Rusia a statutului internaţional. Puţin le-a captat sentimentele ascunse la numirea sa, când a vorbit nostalgic despre Rusia ca „un stat mare, puternic şi viguros”.

În reconstruirea unei Rusii „care cere respect în lume” simţul tactic bun al lui Putin îi dictează să evite acea ostilitate făţişă faţă de Vest. Desigur că este de dorit o anumită reconciliere cu Statele Unite, mai ales pentru a intra într-o alianţă antiislamică, în eventualitatea că problemele Rusiei, în răsărit, ar scăpa de sub control. Atragerea facilă a preşedintelui Clinton în tabăra anticecenă în 1995 şi din nou în 1999 oferă un exemplu. Capacitatea nucleară restantă a Rusiei asigură şi ea baza pentru un dialog special cu Statele Unite, sporind, prin aceasta, prestigiul Rusiei şi poate chiar creând impresia unei relaţii speciale.

Reconcilierea selectivă a Rusiei cu Statele Unite poate fi urmărită în paralel cu eforturile, atent calibrate, de a cultiva sentimente antiamericane în Europa de Vest, pentru a slăbi decizia vestică cu privire la viitoarea extindere a NATO şi de a exacerba disensiunile existente din cadrul comunităţii Euro-Atlantice. Diplomaţia tradiţională în legăturile cu Berlinul şi Parisul poate, de asemenea, îl exploatată ca să alimenteze rivalităţile europene pentru a obstrucţiona apariţia, la graniţele de vest ale Rusiei, a unei UE mai integrată politic, legată de NATO. în orice caz, o destindere cu Vestul este condiţia *sine qua non* a accesului permanent al Rusiei la ajutorul

vestic, necesar financiar.

Mai presus de orice este nevoie de un mic răgaz în relaţiile cu Vestul, dacă Rusia realizează scopul central al lui Putin: restaurarea unui puternic stat rus. Pentru conducătorii actuali, apariţia unei duzini de noi state independente după prăbuşirea Uniunii Sovietice este o aberaţie istorică, care trebuie să fie treptat corectată, dacă Rusia îşi recapătă puterea. Deşi se pare că ei îşi dau seama că rezultatul final nu va fi un stat imperialist unic, par a fi hotărâţi să dobândească subordonarea progresivă a statelor post-sovietice în cadrul Comunităţii Statelor Independente, într-un mod, care să limiteze suveranitatea lor în zonele importante de securitate şi relaţii economice externe.

Această aspiraţie stă la baza opoziţiei vehemente a Moscovei faţă de orice prezenţă economică vestică în spaţiul fostei Uniuni Sovietice. Poziţia Kremlinului în această privinţă se bazează încă pe vechea abordare leninistă zero-sum[13]: este mai bine pentru zonele neruseşti să nu se dezvolte economic dacă o astfel de dezvoltare atrage după sine o prezenţă vestică. De aceea, accesul direct al noilor state independente la economia globală prin multiple conducte din regiunea Mării Caspice este văzut de actuala elită rusă cu aproape tot atât de multă ostilitate ca cea manifestată faţă de cochetarea Ucrainei cu NATO. Aşa cum s-a exprimat un oficial rus din Ministerul de externe:

„Volumul semnificativ al fondurilor deja investite sau planificate de companiile americane de investiţii în afacerile cu petrol din Marea Caspică arată o tendinţă de constituire a unei prezenţe SUA din punct de vedere politic şi în consecinţă şi militar în Caucaz. În esenţă, fără un consens prealabil, are loc încorporarea regiunii Caspice în sfera de interese vitale ale Statelor Unite” 4.

Este de notat, mai ales, insinuarea originală că

13 Referitor la un joc sau o relație în care un câștig al unei părți atrage după sine o pierdere corespunzătoare din partea celeilalte părți. (N.tr.)

pentru investiţia vestică în noile state independente este cerut „consensul” Rusiei.

Din punct de vedere strategic, politica rusă, spre ceea ce Kremlinul numeşte „zona apropiată”, are în mod esenţial trei obiective. Primul, de a exercita presiune asupra Georgiei şi Azerbaidjanului, sporindu-le vulnerabilitatea, până la o eventuală destabilizare, după îndepărtarea de pe scenă a actualilor preşedinţi. Al doilea, revenirea Ucrainei la un fel de relaţie „Slavă” cu Moscova va trebui încurajată, cu „uniunea” ruso-belarusă care să asigure un model al „solidarităţii slave frăţeşti” la care să aspire ucrainenii. Al treilea, trebuie exercitată presiune pentru a preveni intrarea statelor baltice în NATO în temeiul că ele au făcut cândva în mod „legal” parte din Uniunea Sovietică5.

Pe scurt, ocupanţii actuali ai Kremlinului cred că „puternicul” stat rus trebuie să fie mai mult decât un stat naţional, care coexistă cu altele, în spaţiul fost sovietic. Deşi majoritatea membrilor actualei elite îşi dau seama că refacerea economică este o precondiţie necesară pentru redobândirea măreţiei istorice, unii pun, totodată, accentul pe puterea militară a Rusiei, ca bază pentru solicitarea unui statut global. Nu este surprinzător că această opinie este puternic susţinută de conducerea militară superioară a Rusiei şi a fost explicit reflectată în noua doctrină militară adoptată în decembrie 1999. Conducătorii militari superiori sunt, de asemenea, susţinători fermi ai restabilirii puterii politice ruse într-o nouă „uniune eurasiană” 6.

S-ar părea, ca atare, că actuala elită este mult mai preocupată de restaurarea unui stat rus dominant decât de o reorientare istorică a Rusiei. De fapt, există o discrepanţă evidentă între scopurile liderilor politici şi posibilităţile ţării. Rusia contemporană este mult prea slabă ca să susţină o dominaţie regională, deşi, în mod nostalgic, reclamă un statut de superputere. În pofida numeroaselor crize interne, noile state post-sovietice sunt

hotărâte să-şi păstreze independenţa. Ar avea nevoie de un efort imens, mult peste actualele mijloace ale Rusiei, pentru a le subordona. Mai mult, este improbabil ca Vestul, chiar dacă ar fi înclinat să accepte unele aspiraţii regionale ale Rusiei, ca fiind legitime, să rămână total pasiv dacă independenţa, să spunem, a Ucrainei sau Georgiei – ca să nu mai pomenim de statele baltice – ar fi ameninţată.

În afară de aceasta, susţinătorii ruşi ai puterii militare subestimează foarte mult efectele de secătuire economică ale oricărei competiţii cu America, în privinţa armamentului reînnoit şi supraestimează puterea politică pe care Rusia o poate exercita prin capacitatea sa strategică în mod esenţial unidimensională. Adevărul este că Rusia, deja cheltuind cam 5% din produsul său intern brut pe armată, nu poate concura cu revoluţia declanşată de SUA în problemele militare. Şi în timp ce armele sale nucleare pot servi ca descurajare, ele nu constituie un instrument politic eficient; valoarea lor este treptat diminuată de proliferarea nucleară, mai ales în vecinătatea imediată a Rusiei.

O întârziere prelungită la răspunsurile realiste la cele două întrebări cu care se confruntă Rusia postimperială – ce este Rusia? Unde este Rusia? – s-ar putea dovedi dezastruoasă. Mobilizarea socială bazată pe naţionalism poate fi doar un remediu pe termen scurt. Rusia subpopulată şi defavorizată din punct de vedere social, ar putea ajunge prinsă în plasă din pricina ciocnirilor violente cu musulmanii din sud şi ar deveni mai vulnerabilă faţă de încălcările teritoriale chineze din răsărit, şi faţă de o Europă şi Americă ostile, în Vest. O „alianţă” cu China n-ar face decât să subordoneze Rusia Chinei fără a rezolva problema.

Ca rezultat, poate fi doar întrucâtva exagerat să sugerăm ca o consecinţă finală a oricărui eşec prelungit de a privi în faţă deplinele implicaţii ale contextului geopolitic ameninţător al Rusiei şi situaţiei fragile a societăţii sale – nu apariţia unei „Europe până la Urali” (aşa cum avea în

vedere generalul de Gaulle), ci apariţia unei Rusii hărţuite şi redusă doar până la Urali.

UN DECALOG REFERITOR LA CONDIŢIA GEOPOLITICĂ A RUSIEI

1. Economia Rusiei este de aproximativ o zecime din cea a Americii şi utilajul său industrial este de trei ori mai vechi decât media Organizaţiei pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică (OECD).

2. Cam 70 milioane de ruşi trăiesc în zone urbane cu niveluri de poluare de 5 ori mai mari decât maximele SUA şi cam 75 la sută din apa de consum a Rusiei este contaminată.

3. Doar aproximativ 40 la sută din toate naşterile recente din Rusia au avut ca rezultat copii pe deplin sănătoşi.

4. Populaţia Rusiei a scăzut de la 151 milioane în 1990 la 146 milioane în 1999.

5. China, vecinul imediat al Rusiei în est, are o populaţie totală de 1, 2 bilioane; la vest UE are 375 milioane şi la sud trăiesc aproximativ 300 milioane de musulmani.

6. Economia Chinei este deja de patru ori mai mare decât a Rusiei, iar investiţiile străine în China în ultima decadă au fost de 30 ori mai mari decât în Rusia. Economia UE este de 10 ori mai mare decât a Rusiei.

7. Spre deosebire de Europa Centrală postcomunistă, elita politică actuală a Rusiei este o alianţă a conducerii militare a KGB cu foştii aparatnici şi oligarhiile scoase în afara legii, toţi liderii actuali de frunte din Rusia ar putea servi în guvernul sovietic dacă ar mai exista încă Uniunea Sovietică.

8. Actualul guvern rus a lăsat limpede să se înţeleagă că scopul său principal este restaurarea puterii Rusiei şi nu o reformă democratică.

9. Rusia doreşte o reconciliere cu Vestul pentru a dobândi mână liberă în a trata cu noile state din fostul spaţiu sovietic.

10. Neluarea în seamă a demografiei şi geografiei ar putea implica Rusia în conflicte care să-i ameninţe viitorul său de stat teritorial major.

Pentru o direcţie strategică

Luând în considerare politica vestică faţă de Rusia, noi am face bine să reflectăm, pe scurt, asupra prăbuşirii Imperiului Otoman şi apariţia, după aceea, a statului naţional turc. Acea experienţă este mai pertinentă pentru dilemele Rusiei decât ale Germaniei şi Japoniei după 1945, sau ale Marii Britanii şi Franţei după ce au încetat de a mai fi imperii.

Spre deosebire de Germania şi Japonia, Rusia n-a fost nici ocupată şi nici supusă „reeducării" politice de către învingătorii Războiului Rece şi nici nu s-a ocupat de o reconstrucţie socială extinsă sub directa lor supraveghere. Pentru majoritatea ruşilor, rezultatul a fost ambiguu şi confuz. Majoritatea, la început, nu s-a simţit învinsă; mulţi, mai târziu, au fost decepţionaţi; puţini au fost receptivi faţă de tutelajul vestic.

Ca şi Imperiul Rus, Imperiul Otoman a fost şi el din punct de vedere teritorial limitrof. Elitele otomane şi ale Rusiei imperiale şi-au atras numeroşi membri din rândul naţionalităţilor supuse. Hotarele a ceea ce era în mod specific teritoriu rus sau turc nu erau foarte precise. În ambele cazuri imperiul nu a fost o realitate îndepărtată de peste mări, ci o extindere perfectă a însăşi ţării respective, în consecinţă, pierderea bruscă a imperiului a fost cu atât mai pregnantă şi a produs în mod direct o scindare.

Totuşi, spre deosebire de Rusia sovietică, eficient represivă, declinul lent şi îndelungat al Imperiului Otoman a produs o semnificativă minoritate de intelectuali disidenţi şi tineri ofiţeri hotărâri să transforme Turcia după modelul statelor-naţiuni vest europene. Mai întâi „Junii Turci" organizaţi la sfârşitul secolului al XIX-lea, au dobândit o influenţă politică tot mai mare, mai ales în urma înfrângerilor militare suferite de conducătorii otomani. Unii din ei au căutat să recreeze o versiune

modernizată a vechiului imperiu. Însă, înfrângerea suferită în primul război mondial a propulsat următoarea generaţie de lideri reformişti, mai ales pe Kemal Paşa (care a devenit mai târziu cunoscut ca Atatürk), care să adopte conceptul de stat modern postimperial, după modelul statelor-naţiuni europene. Succesiv, au fost adoptate: codul civil elveţian, codul penal italian şi codul comercial german, şi foarte important de notat, s-a renunţat, în mod explicit, la revendicările iredentiste din perioada imperială.

Se pot trage trei concluzii oportune din apariţia statului turc modern: mai întâi, Turcia n-ar fi putut fi susţinută să devină membră a Uniunii Europene, dacă Atatürk şi curajoşii săi reformatori n-ar fi reprezentat o masă decisivă, capabilă să producă o ruptură psihologică cu trecutul, ceea ce a contat; în al doilea rând, acest efort n-ar fi rezistat, dacă Vestul ar fi continuat să se opună Turciei şi, în al treilea rând, procesul istoric de autoredefinire este în mod necesar unul prelungit, care se măsoară în decade şi nu în ani şi probabil va fi întrerupt de impedimente periodice.

Aceste concluzii constituie lecţii importante pentru Rusia. Deşi Puţin etalează un portret al lui Petru cel Mare în biroul lui, anturajul său kaghebist precum şi admiraţia sa mărturisită public faţă de predecesorul său kaghebist, Yuri Andropov, arată că Putin nu este un Atatürk rus. Concepţia lui geopolitică reflectă gândirea unei generaţii sovietice şi nu cea a generaţiei post-sovietice. Fără îndoială că o nouă concepţie se formează sub suprafaţa politică existentă în condiţiile mult mai deschise din Rusia post-sovietică. Şi, chiar dacă numai din raţiuni statistice, viitoarea generaţie de lideri ruşi nu poate să fie produsul nici al KGB-ului, nici al aparatului.

Acea generaţie se va maturiza când statutul global şi postimperial al Rusiei va deveni mai curând o amintire îndepărtată decât un beneficiu. Aceasta va crea, în mod inevitabil, o concepţie globală diferită. Viitoarea generaţie de lideri este mai mult decât probabil că va include

absolvenţi ai universităţilor vestice şi oameni de afaceri realmente cunoscuţi pe plan internaţional (dar nu penal), care să aibă o mare dorinţă ca Rusia nu numai să fie ca Vestul, ci să fie chiar o parte a Vestului. Nu în ultimul rând şi opinia publică din Rusia va cere, tot mai mult, ca modul ei general de viaţă să înceapă să fie măcar ca cel al Europei Centrale şi ca ruşii să nu fie privaţi de accesul liber la Europa învecinată care se extinde. Pe scurt, prinde contur o masă decisă în mod hotărât să rupă realmente cu trecutul.

Pentru a încuraja acest proces trebuie continuat ajutorul vestic pentru Rusia. Acest ajutor însă nu trebuie îndreptat spre guvernul central. Rusia este suficient de avută ca să-şi poată rezolva problemele de bază prin propriile sale resurse, iar ajutorul vestic are tendinţa de a perpetua cele mai proaste înclinaţii ale elitei actuale. De asemenea, întrucât ajutorul financiar este fungibil, este probabilă dirijarea lui spre programele şi operaţiile militare (cum ar fi cele din Cecenia). În schimb, ajutorul vestic ar trebui să se concentreze asupra ajutorării ONG-urilor nou apărute ale Rusiei care promovează apariţia unei noi elite politice mai tinere şi mai lipsită de prejudecăţi – o elită care înţelege propriul său interes într-o societate bazată pe domnia legii7.

Statele Unite trebuie să-şi extindă programele de vizitator în derulare, pentru ruşii mai tineri, aspiranţi în domeniul politic şi economic. În 1999, Biblioteca Congresului a iniţiat un program de aducere în SUA a vreo 2000 oficiali locali ruşi mai tineri pentru vizite destinate a-i familiariza cu complexităţile democraţiei americane. Această iniţiativă merită să fie de zece ori extinsă şi ar trebui să fie completată cu un program similar pentru noile state independente. După cel de-al doilea război mondial, zeci de mii de tineri germani şi japonezi s-au familiarizat cu democraţia americană, cu un imens impact benefic. Ruşii mai tineri, mai ales din afara Moscovei şi St. Petersburgului, ar trebui să aibă aceeaşi oportunitate.

Totuşi, reorientarea concepţiei Rusiei va fi întârziată dacă actuala conducere politică a Rusiei are impresia că priorităţile sale pot fi urmărite cu succes mai ales în spaţiul fostei Uniuni Sovietice. Cum asemenea iluzii şi nostalgii tind să se perpetueze, devine tot mai important ca politica vestică să angajeze Rusia şi să o determine să înţeleagă necesitatea unei redefiniri fundamentale a rolului Rusiei în Eurasia. Pentru a facilita transformarea istorică a Rusiei, trebuie susţinut sprijinul vestic pentru consolidarea noilor state – mai ales a Ucrainei, Georgiei, Azerbaidjanului şi Uzbekistanului.

După cum se presupune, echilibrul strategic necesar nu va fi uşor de stabilit. De fapt, unele surse ruseşti au pretins că oficialii administraţiei Clinton au încurajat uneori eforturile ruseşti de a redobândi o poziţie dominantă în fostul spaţiu sovietic8. Chiar şi atacul asupra Ceceniei, condamnat internaţional, nu a produs nicio reacţie notabilă din partea SUA pe temeiul că ar fi contrar politicii de „angajare”. Ar putea fi, din nefericire, cazul, ca în timpul ultimelor episoade ale administraţiei Clinton, accentul unilateral al SUA cu privire la angajarea Vestului în privinţa Rusiei – dar nu şi a angajării Rusiei faţă de Vest – să se poată întârzia cu câţiva ani ziua în care Rusia îşi va înţelege pe deplin condiţia sa istorică actuală.

Pentru a grăbi acest moment şi nu a-l întârzia, comunitatea transatlantică trebuie să menţină, cu răbdare, marea opţiune a unei legături neîngrădite, tot mai extinse şi mai profunde cu Rusia, în timp ce în mod continuu să reconsolideze un mediu înconjurător care să descurajeze orice eforturi ruseşti de a da înapoi ceasul geopolitic. Doar atunci, poate, noua generaţie de lideri ruşi – care nu mai sunt produsul erei sovietice şi foarte probabil că vor reprezenta o nouă masă politică critică – să tragă singură concluzia realistă faţă de pericolele create de slăbiciunea internă şi vulnerabilitatea externă a ţării lor: şi anume că, pentru a recupera Rusia trebuie să opteze pentru Vest. În plus, Rusia trebuie să facă acest lucru fără ambiguitate şi

necondiţionatt ca un stat postimperial. Bagajul imperial al Rusiei nu poate fi introdus în Europa. Rusia nu poate fi în acelaşi timp şi imperială şi europeană.

Pentru a pregăti terenul în vederea acestei opţiuni istorice este crucial ca semnalul Vestului să fie clar în sensul că, prin continuarea extinderii UE şi a NATO nu se exclude, a priori, posibilitatea eventualei participări a Rusiei. Deşi preşedintele Clinton a dat un astfel de semnal în discursul său „Charlemagne" de la Aachen din iunie 2000, el nu vorbeşte în numele UE sau chiar al NATO. O declaraţie oficială în acest scop trebuie făcută, poate împreună cu cele două organizaţii. Este evident că o Rusia cu adevărat democratică care doreşte să facă parte din Vest trebuie să aibă opţiunea de a deveni, într-o manieră reciproc acceptabilă, strâns asociată atât cu UE cât şi cu NATO, Modalităţile precise nu este nevoie să fie acum formulate; de fapt, dată fiind actuala condiţie şi orientare a Rusiei, orice efort ar fi contraproductiv. Opţiunea trebuie însă prezentată.

UN DECALOG
DE LINII DIRECTOARE STRATEGICE

1. Lecţiile prăbuşirii Imperiului Otoman sunt extrem de relevante pentru actualele dileme ale Rusiei.

2. Autoredefinirea istorică a Turciei a fost posibilă datorită unei mase de reformatori hotărâţi şi a receptivităţii finale a Vestului.

3. Următoarea generaţie de lideri ruşi poate asigura masa riguroasă necesară pentru o opţiune decisivă postimperială în favoarea Vestului.

4. În acest scop, ajutorul financiar al Vestului trebuie să se concentreze, aproape în exclusivitate, asupra dezvoltării unei noi elite cu convingeri democratice prin promovarea democraţiei adevărate şi a extinderii schimburilor de vizitatori.

5. Regimul pacificator al lui Putin nu va face decât să întârzie evoluţia dorită de Rusia spre un stat naţional rus democratic şi orientat spre Europa.

6. Sprijinul pentru noile state independente va ajuta să avanseze autodefinirea istorică a Rusiei.

7. UE şi NATO trebuie să propună oficial asocierea în final a Rusiei şi atât UE cât şi NATO trebuie să exploreze în acest scop, împreună cu Rusia, iniţiativele specifice, inclusiv un statut special UE pentru Kaliningrad.

8. În acelaşi timp, atât extinderea UE cât şi a NATO trebuie să continue, eliminând astfel orice ambiguităţi geopolitice sau tentaţii în zonele imediat vestice ale Rusiei.

9. Un dialog transcontinental asupra securităţii cu privire la doctrina strategică, construită pe o legătură mai strânsă între NATO-Rusia, ar putea lega, în fapt, cele două triunghiuri importante de securitate eurasiană.

10. Angajarea eficientă nu se poate exercita prin curtarea unilaterală, ci doar prin constituirea unui context geopolitic decisiv în care opţiunea pentru Vest a Rusiei este singura viabilă.

În acelaşi timp, trebuie sprijinit un cadru strategic favorabil acestei perspective. Trebuie făcuţi paşi în direcţia creşterii treptate a rolului Consiliului de Parteneriat Euro-Atlantic, care sponsorizează programele comune de securitate dintre statele NATO şi membri ai Parteneriatului pentru Pace. În timp ce Statele Unite trebuie, în mod deosebit, să fie atente, să nu cadă în cursa de a deveni aliatul Rusiei împotriva musulmanilor (sau a chinezilor), posibilitatea serioasă de conflicte care se răspândesc ca un foc mocnit în Asia Centrală ar putea, cu timpul, să slăbească ostilitatea Rusiei faţă de implicarea vestică mai mare în regiune. Moscova ar putea vedea atunci mai favorabil, nu numai accesul economic mai mare în regiune, dar şi un rol mai mare, pentru menţinerea păcii de către Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) şi poate chiar şi de către NATO. Extinderea viitoare a UE în Europa Centrală, chiar dacă întrucâtva întârziată, se limitează la includerea Poloniei şi eventual a statelor baltice. În acest context, discuţiile cu Rusia, referitoare la un posibil statut special UE pentru regiunea

Kaliningrad, s-ar putea dovedi fructuoase, nerezolvând numai problemele economice care persistă în regiune, ci şi iniţiind aranjamente mai strânse între UE şi Rusia. Acelaşi lucru este valabil şi pentru eforturile actuale ale UE de a promova cooperarea baltică regională care cuprinde atât St. Petersburg cât şi Kaliningrad, provincii ale Rusiei.

În acelaşi timp, iniţiativa preşedintelui Clinton de a invita Rusia să intre atât în UE cât şi în NATO a urgentat în mare măsură sarcina extinderii ambelor. De fapt, este complet nerealist de a propune includerea Rusiei în oricare structură fără includerea totală şi prealabilă a Europei Centrale. Este la fel de nerealist ba chiar riscant de a preconiza întârzierea Europei Centrale de a fi membră, în totalitate, până când Rusia fie că-şi dă acordul sau optează ea singură pentru Europa. Aceasta ar echivala cu acordarea unui veto indefinit Rusiei, cu efectul probabil de stimulare a aspiraţiilor geopolitice ale Kremlinului, cu privire la statele baltice şi Ucrainei. Rezultă că urmarea oricărei înclinaţii de a face extinderea NATO, legată de acordul Rusiei, înseamnă o impunere a perpetuării ambiguităţii geopolitice la hotarele vestice ale Rusiei, ceea ce va stânjeni propria evoluţie internă a Rusiei. Fără îndoială că dispoziţia Rusiei de a fi de acord cu extinderea unilaterală spre est a NATO, mai ales în ce priveşte statele baltice, este un test litmus de sinceritate a oricărei opţiuni declarate de Moscova, în favoarea unei legături transatlantice şi europene.

Iniţiativele constructive faţă de Rusia vor fi credibile doar dacă ele sunt însoţite de măsuri palpabile de extindere atât a UE cât şi a NATO. Este de dorit, în sine, extinderea ambelor şi pentru că totodată ea elimină riscul unei posibile ciocniri între noţiunile concurente de „europenism” şi „atlantism”. Mai mult, ţări europene din imediata vecinătate a vestului Rusiei – mai ales statele baltice – vor şi au dreptul să facă parte atât din UE cât şi din NATO. Viitorul preşedinte al Statelor Unite ar trebui, ca atare, să-i determine pe aliaţii noştri să acţioneze

prompt în problema admiterii oricărui stat european democratic care îndeplineşte criteriile de a fi membru NATO chiar înainte de 2002 (data stabilită anterior de NATO pentru examinarea unei extinderi viitoare).

Extinderea NATO, în orice caz, s-a dovedit deja benefică pentru securitatea Europei, inclusiv şi a Rusiei. Este de remarcat faptul că ea a făcut Europa de după Războiul Rece mai stabilă, ancorând Germania mai solid în mijlocul ei şi nu să o facă un „stat de graniţă", aşa după cum s-au temut unii lideri germani că s-ar putea întâmpla după reunificare. Extinderea NATO a consolidat un sentiment de securitate în rândul noilor membri şi a promovat relaţii mai bune între ele şi vecinii lor nemembri. Ea a încurajat naţiunile aspirante să-şi amelioreze tratamentul faţă de minorităţi şi să-şi rezolve disputele lor teritoriale. A stimulat, de asemenea, o mai strânsă cooperare polono-ucraineană întărind interesul declarat al Ucrainei în asocierea ei eventuală cu Vestul. În ultimul rând, dar nu cel mai puţin important, România şi Bulgaria, datorită dorinţei lor de a deveni membre au acţionat decisiv, în timpul conflictului din Kosovo, pentru a preveni desfăşurarea unilaterală a desanturilor ruseşti de paraşutiști în Priştina – o desfăşurare care ar fi putut grăbi o ciocnire riscantă între Rusia şi NATO.9

Vestul n-ar trebui să fie timid în a afirma că acordul Rusiei faţă de extinderea UE şi a NATO va grăbi ziua în care Rusia singură va putea să aleagă o asociere mai amplă. Forma sa precisă şi dimensiunea vor trebui negociate, dar răspunsul unei Rusii constructive trebuie, de asemenea, să determine NATO şi UE să înceapă o analiză sistematică pentru a vedea ce fel de sistem de securitate comun de la „Vancouver la Vladivostok" ar putea fi realizabil şi dorit. Dezvoltarea OSCE şi transformarea ei dintr-un cadru „european" într-unul „eurasian" ar putea deveni, de asemenea, oportună; iar NATO însuşi poate deveni, în fapt, un element central al unui sistem de securitate transcontinental10. Dată fiind

atitudinea pozitivă a Rusiei, s-ar putea să nu fie prea devreme de iniţiat discuţii exploratorii informale cu privire la aceste perspective pe termen lung în contextul Consiliului Comun NATO-Rusia, un pas care ar face să crească însemnătatea Consiliului şi va mulţumi şi Moscova.

Astfel, pas cu pas, o legătură a celor două importante triunghiuri globale de securitate – care implică SUA, Uniunea Europeană şi Rusia şi SUA, China şi Japonia – pot fi construite. Acest proces poate fi grăbit de revoluţia actuală din tehnologia militară, care ridică posibilitatea serioasă ca vechea bază de descurajare de acum peste 40 de ani să fie fundamental revizuită, în favoarea unei forme de apărare strategică. Întrucât un astfel de lucru duce direct la interesele imediate de securitate ale trei puteri nucleare NATO, precum şi ale Rusiei şi Chinei, un dialog comprehensiv între ele va fi mult mai necesar decât orice discuţii bilaterale între SUA şi Rusia. Această necesitate va genera presiuni pentru un forum permanent de securitate eurasiană.

Este important de reiterat că politica Statelor Unite, de a angaja Rusia într-o relaţie mai strânsă cu Vestul, n-ar trebui să se confunde cu o curtate unilaterală. Angajarea eficientă trebuie să se străduiască să creeze un cadru geostrategic în care însăşi elita rusă să ajungă să-şi dea seama că singura opţiune a Rusiei este şi cea mai bună pentru ea; să devină cu adevărat „angajată” spre Vest.

Este nevoie doar de puţină fantezie ca să-ţi imaginezi cât de benefic ar fi pentru Rusia dacă într-o zi Kremlinul ar uimi lumea anunţând că salută extinderea UE şi NATO care să-i includă pe toţi cei care doresc să se alăture şi că Rusia însăşi speră să se califice pentru a deveni membră a ambelor. O astfel de intuiţie ar elibera Rusia de contextul geopolitic nefast şi ar crea condiţii favorabile pentru reabilitarea ei socială atât de stringent necesară.

Politica angajării eficiente trebuie să fie în mod deliberat proiectată ca să facă această alegere, singura opţiune a Rusiei.

Note

1. Vezi capitolul 1 „Convieţuirea cu China” şi capitolul 2 „Convieţuirea cu noua Europă”.

2. Puţini în Vest apreciază pe deplin scopul epurării de către Stalin a elitei sociale. Într-un exemplu cutremurător din arhivele sovietice, cartierul general al NKVD[14] din Moscova menţionează numărul celor care urmau a fi arestaţi imediat şi împuşcaţi. Numărul pentru Moscova în toamna lui 1937 era de 5.000; pentru Leningrad – 4.000; pentru Vladivostok – 2000; pentru Sverdlovsk – 4.000 etc... După aceea, unii din birourile regionale ale NKVD au cerut creşterea acestor cifre!

3. Actuala conducere rusă pare mai pricepută decât predecesorii săi în influenţarea celor care fac politica în Vest şi a formatorilor de opinie, evident bazându-se mai mult pe aparatul de informaţii al KGB, cei instruiţi de Institutul Sovietic în problema SUA, cu acces facil la centrele vestice de influenţă frecventate de oligarhiile ruse ce au dublă cetăţenie şi chiar cei angajaţi în firmele de relaţii publice. Se înţelege de la sine că liderii ruşi nu sunt indiferenţi faţă de rezultatul alegerilor prezidenţiale din SUA şi pot fi sensibili la setea Vestului de fonduri pentru campania electorală.

4. S.I. Cerniavski, „Washington’s Caucasus Strategy”, *Mejdunarodnaia jizn* (ianuarie 1999).

5. Neliniştitoare este poziţia oficială a Rusiei că statele baltice în 1940 au dobândit „primirea” în URSS. Vezi, de exemplu, declaraţia oficială a Ministerului de Externe rus, februarie 2, 2000.

6. Un bun exemplu de asemenea gândire este dizertaţia de doctorat a influentului şef al Direcţiei Principale a Cooperării Militare Internaţionale din Ministerul Apărării, generalul Leonid Ivaşov, intitulată: „Evoluţia dezvoltării geopolitice a Rusiei” (mai 2000).

7. Pentru un exemplu convingător de politică vestică mult mai discriminatoare faţă de Rusia, vezi Michael

14 Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne (n.tr.).

McFaul, „Getting Russia Right”, *Foreign Policy* (iarna 1999 – 2000, p. 65 – 67.

8. „Neoficial, oficialii Departamentului de Stat se exprimă adesea fără echivoc în favoarea unei sfere de influenţă rusă în Eurasia”. Andrei Kortunov, „SUA şi Rusia: un virtual parteneriat”, *Comparative Strategy* (octombrie-decembrie 1996), p. 347.

9. Vezi Zbigniew Brzezinski şi Christopher Swift, „Rusia şi criza Kosovo” (Washington, D.C.: CSIS, octombrie 1999), p. 14 – 16, 19.

10. Exemplul pentru o viitoare extindere a UE a fost dat în capitolul 2. Pentru extinderea OSCE de la organizaţie europeană la eurasiană, vezi capitolul 1. Trebuie notat, de asemenea, că UE a iniţiat concepţia strategică de relaţii de securitate pe termen lung cu Rusia prin „Strategia Comună a Uniunii Europene cu privire la Rusia” din iunie 4, 1999.

REALITĂŢI GEOPOLITICE

f

Ce este şi ce nu este China

1. China nu este niciun adversar internaţional şi niciun partener strategic al Statelor Unite, deşi este ostilă percepţiei de „hegemonie” a SUA.

2. China nu intenţionează să devină o putere globală, deşi este o putere regională capabilă de susţinerea intereselor ei naţionale.

3. China nu este o ameninţare directă la securitatea SUA.

4. China nu este o provocare ideologică globală pentru SUA.

5. China nu este destabilizatoare regională şi, de fapt, se comportă, pe plan internaţional de o manieră relativ responsabilă.

6. China nu este nici totalitaristă şi nici democratică din punct de vedere politic, ci este o dictatură oligarhic birocratică.

7. China nu corespunde standardelor universale ale

drepturilor omului şi toleranţei faţă de minorităţi în locuri ca Tibet şi Xinjiang.

8. China evoluează economic într-o direcţie dorită.

9. China nu este probabil că va evita gravele tensiuni politice interne pentru că este nebunesc comunismul ei comercial.

10. China nu are o viziune clară a evoluţiei sale politice sau a rolului ei internaţional.

Dezvoltările şi perspectivele europene

1. Pentru majoritatea europenilor „Europa” nu este un obiect de afecţiune personală. Este mai mult o convenienţă decât o convingere.

2. Pe scena globală, UE nu va fi ca America ci mai mult ca Elveţia extinsă.

3. Majoritatea europenilor nu participă la antiamericanism, ca un impuls pentru unitate.

4. Integrarea este în mod esenţial un proces birocratic şi nu acelaşi lucru cu unificarea.

5. Extinderea UE este inevitabil antagonică cu intensificarea integrării.

6. UE are nevoie să se extindă din raţiuni demografice şi economice.

7. Nu este funcţional din punct de vedere politic un centru intern federat al statelor care fac politica externă, într-o UE mai extinsă cu 21 sau mai multe state.

8. Este probabil ca o extindere lentă plus integrarea birocratică să producă o Europă unită economic dar politic doar confederată.

9. UE este improbabil să dobândească o capacitate militară autonomă.

10. UE va fi astfel un nou tip de organizare, cu influenţa sa globală în primul rând economică şi financiară.

Condiţia geopolitică a Rusiei

1. Economia Rusiei este de aproximativ o zecime din cea a Americii şi utilajul său industrial este de aproximativ trei ori mai vechi decât media OECD.

2. Cam 70 milioane de ruşi trăiesc în zone urbane cu

niveluri de poluare de 5 ori mai mari decât maximele SUA şi cam 75% din apa de consum a Rusiei este contaminată.

3. Doar aproximativ 40% din toate naşterile recente din Rusia au avut ca rezultat copii pe deplin sănătoşi.

4. Populaţia Rusiei a scăzut de la 151 milioane în 1990 la 146 milioane în 1999.

5. În est China are o populaţie de 1, 2 bilioane; la vest UE are 375 milioane; la sud trăiesc cca. 300 milioane de musulmani.

6. Economia Chinei este deja de 4 ori mai mare ca a Rusiei, iar investiţiile străine în China în ultima decadă au fost de 30 ori mai mari decât în Rusia. Economia UE este de 10 ori mai mare decât cea a Rusiei.

7. Spre deosebire de Europa Centrală postcomunistă, actuala elită politică a Rusiei este o alianţă a conducerii militare a KGB cu foştii aparatnici şi oligarhiile scoase în afara legii; toţi liderii actuali de frunte din Rusia ar putea servi guvernul sovietic dacă ar mai exista încă Uniunea Sovietică.

8. Actualul guvern rus a lăsat limpede să se înţeleagă că scopul său principal este restaurarea puterii Rusiei şi nu o reformă democratică.

9. Rusia doreşte o reconciliere cu Vestul pentru a dobândi mână liberă în a trata cu noile state din fostul spaţiu sovietic.

10. Neluarea în seamă a demografiei şi a geografiei ar putea implica Rusia în conflicte care să-i ameninţe viitorul său de stat teritorial major.

PRIORITĂŢI STRATEGICE f

Linii directoare pentru relaţiile SUA-China

1. Viitoarea orientare a Chinei şi nu viitorul Taiwanului trebuie să fie preocuparea strategică centrală a Americii.

2. Un aranjament cu Taiwanul de apărare antichinez nu trebuie să fie indirect reînnoit iar vânzările de arme de către SUA trebuie cu grijă calibrate în funcţie de situaţia relaţiilor SUA-China şi capacităţile RPC.

3. Reunificarea paşnică poate fi promovată doar printr-o prosperă democratizare şi o mai mare prosperitate a RPC în baza unei formule de „o ţară, mai multe sisteme”.

4. Respectarea drepturilor omului în China trebuie încurajată printr-o politică neforţată de concentrare a atenţiei asupra beneficiilor domniei legii.

5. Relaţiile SUA-China-Japonia sunt extrem de interactive, într-un mod care aminteşte de relaţiile americaneeuropene-sovietice.

6. Statele Unite trebuie să promoveze un dialog strategic trilateral cu China şi Japonia cu privire la securitatea Eurasiei.

7. O coaliţie preemtivă de apărare antichineză bazată pe TÂND ar putea deveni o profeţie a unei Chine ostile care se împlineşte de la sine.

8. OSCE trebuie să se extindă ca să includă şi Asia, după convorbirile în cinci asupra securităţii la care au participat SUA, Europa, Rusia, China şi Japonia.

9. G-8 trebuie extins la G-9 prin includerea RPC.

10. Ţelul final al SUA trebuie să fie o Chină care să devină un real partener legitim într-un sistem cooperant eurasian tot mai dezvoltat.

Linii directoare pentru relaţiile transatlantice

1. Europa rămâne aliatul firesc şi proeminent al Americii.

2. O Europă atlanticistă este esenţială pentru un echilibru eurasian stabil.

3. O capacitate europeană de apărare autonomă, improbabilă în orice caz în viitorul apropiat, n-ar trebui să întâmpine opoziţia Statelor Unite.

4. Unitatea politică aliată este mai importantă decât sporirea capacităţilor NATO.

5. Statele Unite trebuie să întârzie orice decizie de desfăşurare referitoare la sistemul de apărare cu rachete balistice până când se ajunge la un consens cu aliaţii NATO.

6. Statele Unite trebuie să aibă în vedere un NATO

extins în Europa dar nu un NATO „în afara zonei".

7. Statelor Unite au un interes mai mare în extinderea Europei decât în integrarea Europei.

8. NATO şi UE trebuie să conlucreze prin planuri comune pentru o extindere viitoare.

9. În final, Turcia, Cipru şi Israel ar putea fi incluse în ambele entităţi.

10. Nu trebuie să existe limitări sau excluderi a priori în cadrul membrilor NATO şi UE.

Linii directoare pentru politica SUA-Rusia

1. Lecţiile prăbuşirii Imperiului Otoman sunt deosebit de relevante pentru actualele dileme ale Rusiei.

2. Autoredefinirea istorică a Turciei a fost posibilă datorită prezenţei unei mase de reformatori hotărâţi şi a receptivităţii finale a Vestului.

3. Următoarea generaţie de lideri ruşi poate asigura masa riguroasă necesară pentru o opţiune decisivă postimperială în favoarea Vestului.

4. În acest scop, ajutorul financiar al Vestului trebuie să se concentreze aproape în exclusivitate asupra dezvoltării unei noi elite cu convingeri democratice prin promovarea democraţiei adevărate şi a extinderii schimburilor de vizitatori.

5. Regimul pacificator al lui Putin nu va face decât să întârzie evoluţia dorită de Rusia spre un stat naţional rus, democratic şi orientat spre Europa.

6. Sprijinul pentru noile state independente va ajuta să avanseze autodefinirea istorică a Rusiei.

7. UE şi NATO trebuie să propună oficial asocierea în final, a Rusiei şi atât UE cât şi NATO trebuie să exploreze în acest scop, împreună cu Rusia, iniţiative specifice, inclusiv un statut special UE pentru Kaliningrad.

8. În acelaşi timp, atât extinderea UE cât şi a NATO trebuie să continue, eliminând astfel orice ambiguităţi geopolitice sau tentaţii, în zonele imediat vestice ale Rusiei.

9. Un dialog transcontinental asupra securităţii, cu

privire la doctrina strategică construită pe o legătură mai strânsă între NATO-Rusia ar putea lega, în fapt, cele două triunghiuri importante de securitate eurasiană.

10. Angajarea eficientă nu se poate exercita prin curtarea unilaterală ci doar prin constituirea unui context geopolitic decisiv în care opţiunea pentru Vest a Rusiei este singura viabilă.

** *Idem, Gross Domestic Product* = *produsul intern brut*.